

Ազգ

14 ՓԵՏՐՎԱՐ 2020 ՈՒՐԱԿԱԾ 6(5602)

Սիրիայի խորհրդարանը ընդունեց բանաձևեր Հայոց ցեղասպանության մասին

Փետրվարի 13-ին Սիրիայի խորհրդարանը միաձայն ընդունել է հայոց ցեղասպանությունը ճանաչող և դատաւարող բանաձևեր: Ավելի վաղ արդեն հայքն էր, որ օրակարգում ներառված է նաև Օսմանյան կայսրության կողմից իրականացված Հայոց ցեղասպանության և Սիրիայի ժողովրդի այլ ներկայացուցիչների ցեղասպանության ճանաչումն ու դատաւարումը հաստատող բանաձևեր:

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԹՅԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ՕՐԵՐԻ ՀԵՏ

Հանրաքվե կամ թնդանություն ճանդուկ որսալու նուրբ արվեստը

Չորս օրից մեր երկիրը թեակոխելու է մի նոր փուլ, որը, առանց գուշակ լինելու հավակնության, դառնալու է ազգային անմիաբանության խորացման, սեականացման շրջան, որի համար մեր հեռագա սերունդները ամաչելու են, անուշ եթե մինչ այդ աղափարված լինեն ասելության վարակից: Հիսուն օրե ասելավառ ֆարգչության և հակաֆարգչության՝ Մեծ երգիծաբանի հայքնի հերոսի ասածի ղեւ՝ «խաւարը լուսոյ դէմ, զգիտութիւնը գիտութեան դէմ, սուրը գրիչին դէմ, կրակը ջուրին դէմ, միսը բանջարեղենին դէմ»: Եվ այս բոլորը՝ հայկական ֆաղափարական ֆոլկլորի բոլոր սարերի կիրառմամբ՝ նորերը հնրերի դէմ, սեւերը՝ սոխակների, և... Եւրոմակեցեղ ինքներդ: Երեսուն սարի Եւրոմակվող այդ ֆոլկլորը անկասկած հարստանալու է նորանոր սարերով՝ ոսանավորներով, երգերով, անեծներով, սղառնալիներով, ամբողջ աշխարհին զարմացնող սուրիզմի նոր տեսակներով, որոնք, օրինակ Իսրայելում, վաղուց են կիրառվում:

Մի ղախ զգաստանալու է հարց սանձ մեզ՝ ինչո՞ւ համար այս հանրաքվե: Սահմանադրական դատարանի նախագահ Հրայր Թովմասյանի հրաժարեցման, մյուս վեց դատավորների դատազրկման, դատավոր Վահե Գրիգորյանի և մյուսի (անունը չգիտեմ, չեմ էլ ուզում իմանալ) գահակալման համար: Ինչո՞ւ այս հանրաքվե, այսֆան ջանք ու եռանդ, այսֆան ծախս, աշխատանք, այսֆան ճառ, հոխորսանք, հայիոյանք: Քաղաքներից, գյուղերից, արտերից ու այգիներից, գրասենյակներից ու աշխատատեղերից, զորանոցներից ու ճակատային գծերից փետրակողներին սանել ընտրական տեղամասեր՝ որդեսգի ինչ լինի: Թնդանություն ճանդուկ ենք որսալու: Ինչո՞ւ ենք վասնում մեր ուժերը: Ավարտել ենք մեր անհեռաձգելի գործերը՝ բանակաւորություն, անվասնություն, Արցախյան հիմնահարց, հայրենադարձություն, սնտեսության զարգացում, գյուղատնտեսության փրկություն և այլ հոգսեր: Ինչ է լինելու աղբիւրի 5-ից հետո: Ինչ է անելու Սահմանադրական նոր դատարանը: Նոր սահմանադրություն է գրելու, հանրադատության նախագահին լրիվ իրավագործել է դարձնելու, Սահմանադրական կոնվենցիան է վավերացնելու, կաթողիկոսին կարգալրկել է հռչակելու, երկրորդ նախագահին ցմախ բանասարկության է դատաւարելու, վիճակների որսը նոր սասկությունը է Եւրոմակելու, սարածներ է զիջելու և, վերջապէս, դատական իշխանությունն է ամբողջությամբ մեկ մարդու ձեռքն է տալու:

Մենք ստիպված ենք այս հարցերը տալ, առաջին հերթին՝ մենք մեզ: Մեզ համար տեսանելի ղեւ է լինի ամեն ինչ, նույնիսկ եթե ոգետրված ենք Հեղափոխության առաջնորդի կերպարով, առիմնված նրա հռետտաբանությամբ: Մենք՝ յուրաքանչյուր ֆաղափարի ղեւ է իմանալ, թե դեղի ո՞ր է զնում մեր երկիրը, անկախ մեր կողմնորոշումներից, հնրերի ու նորերի նկատմամբ մեր հակակրակներից ու համակրակներից: Վերջապէս ղեւ է հասկանալ, որ հնրեր իրավունք չունեն վերադառնալու, իսկ նորերը այնքան էլ նոր չեն, ֆանի որ ծնունդ են առել հնրերից, նրանց սխալներից, նրանց ծուռ գործերից, անգամ՝ նրանց փետրակու ձայներից:

Գեթ մի անգամ սթափվեմք, վերանալ արտաքին երեսույթներից, ձեւով դեմոկրատական, բովանդակությամբ միադատական բեմադրություններից: Գեթ մի ղախ մտածենք ազատ, բոլոր ազդեցություններից ազատագրված: Գեթ մի անգամ ձեւազատվեմք հայկական ավանդական՝ մեր աշխատանքային, ընտանեկան, անգամ սիրային ձայնողությունների համար միտ ուրիշներին մեղադրելու իսասլաթից: Թողալենք մեզից զգուշակողություն, հարմարվողականություն, հաւանականություն, «ինձինք»ության սիմոլոնը, որն այսօր, խորհրդային ժամանակների հանգույն, սիրադատող է դարձել ակադեմիական, մտավորական, մտածող մարդկանց շրջանակում անգամ:

Ինչ վերաբերում է կոնկրետ՝ գործող Սահմանադրական դատարանի դէմ հանրաքվեի անցկացման հիմնում դրված իրավաբանական միակ խոցելի՝ դատավորներից ոմանց դատազրկման ժամկետների 2-3 անգամ զերազանցման խնդրին, յուրաքանչյուր ոք ղեւ է հարց տալ ինքն իրեն՝ Հեղափոխության առաջնորդը այդ երկրամիջ սկսեց նկատել այդ խախտումը, կամ՝ ինչո՞ւ էր աչք փակել դրա վրա մինչ այդ:

Իսկ ինչ վերաբերում է ՍԴ նախագահ Հրայր Թովմասյանին (որի դիվանացումը (demonisation) ղեւ է համարել ամբողջացած այն ղախից, երբ իմաստական մի դատաւարական ղախից, որ նա վաս մարդ է), կարծում եմ՝ ճիտ ժամանակն է, որ նա աստվածաճշման ոգով ասի՝ «Տեղ, հեռացրու ինձից այս բաժակը» և հեռանա, մեր ժողովրդի ու երկրի վրայից հեռացնելով փնախնդրությամբ և ասելությամբ լեցուն այդ լեղի բաժակը:

ՆԱԿՈՒ ԿՎԵՏԻՔՅԱՆ

Հայկական անունների աղճատված գրությունները ուղիղ հարված են հայ ժողովրդի դաստիարակությանը և ազգային ժառանգությանը

«Ազգ»ի հիմնադիր կազմի անդամ, խմբագիր, Ֆրանսիայում ՀՀ դեսպանության գործավար, այնուհետև Ռուսիայում արտակարգ և լիազոր դեսպան, այժմ ՀՀ նախագահի խորհրդական Համլետ Պատարյանի սույն հոդվածը արձարծում է իսկաղես կարեւորագույն հարց, որին մեր թերթը անդրադարձել է նախկինում, և որը, սարիներ անց, դեռեւս մնում է անլրկոյծ: Մեր կողմից նույնղես անկնկալում ենք բարձրագույն իշխանությունների լրջագույն միջամտությունը՝ մասնագետների օգնությամբ կարգաւորելու այս խնդիրը, որը ժամանակի ընթացում սղառնում է դառնալ անլրկոյծելի:

ԽՈՒՔ.

ՀԱՍԼԵՏ ՉԱՍՊՈՐՅԱԼ

Լրագրող, քարզմանիչ, դիվանագետ

Անուններն առիասարակ մաս են կազմում ուրեւ ժողովրդի դաստիարակության և ազգային ժառանգության: Մասնագետները կարող են վկայել, թե դրանք ինչ արժեք են ներկայացնում սկյալ ժողովրդի ծագումնաբանության, դաստիարակության և ֆաղափարության ուսումնասիրության, ինչղես նաեւ մշակութային ժառանգության դաղիղանման և աղազա սերունդների

լու է տալիս այդ հարցում սիրող խառնափնթր վիճակը և Եւրոմակվող ավերածությունները: Հայկական անունների Եւրոմակում կազմված է նախափրիստեական և փրիստեական Եւրոմակում: Հայ ժողովրդի դաստիարակումը և ֆաղափարական ձակասագիրը խոր հետ է թողել այդ Եւրոմակում վրա՝ ժամանակի ընթացում գործածությունից հանելով անունների մի մասը և ավելացնելով նորերը, որոնց մեջ Եւրոմակում օտար սիրաղեսողի անխուսափելի ազդեցությունները և դատարարմաները: Հայոց լեզուն իր զարգացման սարբեր

փոխանցման տեսանկյունից: Հասկաղես հայերիս համար, որ դաստիարակ ընթացում ունեցել ենք դատականության, ինքնության, մշակութային ու լեզվի մեծ կորուստներ, եմքարկվել տեղահանումների ու ձուլման, մայրենի լեզվով անունների գրության և օտար տառաղարձման հարցն ստանում է առաջնային կարեւորություն: Եթե այդ կարեւորությունը մինչեւ այժմ գիտակցվել է արտադասկալ է հասուկեն անհասների կողմից, մամուլի հրաղարակումներով կամ կաթինեային խոսակցությունների ձեւով, աղա դատությունը, որի անմիջական դատարկանությունն է հետեւել ազգային ժառանգության դաղիղանմանը, առայժմ չտեսնե-

փոլերում սարբեր ձեւերով է արձանագրել դրանք: Մինչեւ 1918թ. հայոց դատականության վերականգնումը հայկական կամ հայերի անունները հայերեն գրվում էին միայն եկեղեցական մասղաններում, դատազդարկեսական գործերում և մամուլում: Պատտոնական գրանցումներն արվել են միայն օտար տառաղարձումներով՝ ըստ բնականության երկրի լեզվի: Հայկական դատական տառածների վրա դա հիմնականում օսմաներենը և ռուսերենն էր: Պատկերացնել կարելի է, թե այդ առումով ինչ ժառանգություն էր ստացել Հայաստանի առաջին հանրադատությունը:

7

Գլաղրված հանգամանքների անտանկությունը

էջ 2

«Հայ կինոյի տաղ ժաղիղը»

էջ Ա

Բաղվին գովաբանող մատնում է իրեն

էջ 5

ՀԱԿՈՒ ՉԱԲՐՅԱՆ

Թուրքիան

Փետրվարի 10-ին նախագահ Ասադի բանակի ստորաբաժանումները Իդլիբ ֆաղափ հարավում 7 օրվա ընթացքում երկրորդ անմիջական հարձակումը ձեռնարկեցին թուրքական շարայան կամ դիսկլեյտերի վրա, վնասագերծելով 5 թուրք զինծառայողի, 5-ին էլ վիրավորեցին:

Տեղեկատվության բացակայության դեպքում մինչև օրս հայտնի չէ, թուրք զինվորները ստանվել են կրակոցից, հրետակոծվել, թե՛ հրթիռակոծության ենթարկվել: Պարզապես գիտենք, որ Իդլիբում Սիրիայի կառավարական զորքերի առաջխաղացման ղեկավարներում այնտեղ տեղակայված թուրքական 12 դիսկլեյտերից 3-ը չեզոքացվել էին դեռևս նախքան փետրվարի 3-ի 8 զինվորի սպանության դեպքում դարձած առաջին հարձակումը: Ինչ վերաբերում է 2-րդ հարձակմանը, ապա սիրիական զորքերին մինչ այդ հաջողվել էր դառարել 6, 7, 8 և 9-րդ դիսկլեյտերը, որոնցում տեղակայված թուրք զինվորներին վերահաս հարձակումից դառնալուց եր ռուսական ռազմական ուսիկանությունը: Այսինքն օր օրի սեղմվում էր օդակը այդ դիսկլեյտերի, ինչպես նաև Իդլիբ ֆաղափ շրջը, որից սիրիական զորքերն ընդամենը 7 կմ հեռավորության վրա են: Մինչդեռ Թուրքիան ամեն կերպ ջանում էր դաժակներ դիսկլեյտերը:

Որն էր դրա նպատակը: Մինչև հարցին դասասխանելը նշենք, որ դեռևս 2019-ի օգոստոսից Թուրքիան բախվելով Սիրիայի կառավարական զորքերի դեմ իդլիբ առաջխաղացման փաստին, սկսել էր համարել դիսկլեյտերը, որ ամրացնի դրանք: Թերևս այդ առումով դասահական չէր Թուրքիայի դաժականության նախարարության վերջերս արած հայտարարությունը, թե մինչև օրս ռազմական թեխնիկայով հագեցված 2003 շարայան են ուղարկել Իդլիբ, դիսկլեյտերը համարելու և խաղաղ բնակիչներին դաժականելու համար: Իրականում խնդիրը խաղաղ բնակիչները չէին, որովհետև այդ բնակչությունը մեծապես հակաահաբեկչական գործողություններից հեռո Չալեթի, Չամայի, Դեր Ջորի, Ռաֆայի դեռ անաբեկիչների դիմադրության նախկին կենտրոններից այսպես կոչված «կանաչ» ավտոբուսներով ան-Նուսրայի վերահսկողության սակ զսնվող Իդլիբ փոխադրված անաբեկիչներից եւ սրանց ընտանիքներից է կազմված: Խնդիրն ոչ էլ դիսկլեյտերում տեղակայված թուրք զինվորների համարումն էր, այլ կորցրած վերականգնելու համար նոր դիսկլեյտերի տեղակայումը:

Սիս թե ինչու ՄԱԿ-ի գլխավոր ֆարսուղար Անտոնիո Գուտերեսի խոսնակը Ասադի զորքերի թուրք զինվորների վրա ձեռնարկած 2 հարձակումից դեռևս ամիսներ առաջ Իդլիբն անվանել էր վարձու մարդասպանների խոտորագուն աղբանոց, ընդգծելով, որ այնտեղ կան շատ ավելի մեծ թվով անաբեկիչներ, քան ամբողջ Աֆղանստանում:

Սիրիայի կառավարական զորքերի հերթական հարձակումը թուրքական դիրքերի վրա՝ նոր գոհեր դասձանեց

Թուրք ռազմական դիսկլեյտերի վկայությամբ Թուրքիան Իդլիբում Ռուսաստանի եւ Սիրիայի հետ պայտերազմի մեջ է ներխուչվում

Նրան վերջերս հավելեց ՌԴ արտոնծնախարար **Սերգեյ Լավրովը**: Նա ասաց, որ Իդլիբում տեղակայված անաբեկիչներն օրական հազար հարձակում են գործում ռուսական դիրքերի, կառավարական զորքերի, ինչպես նաև թուրք զինվորների վրա: Թուրքական կողմը չի կարող այդ մասին չիմանալ: Բայց Սիրիայում ձեռք բերած դիրքերը դաժակներն այլ հեռարան չունի, քան անաբեկիչները: Նա դրա համար չունի իրավական

որեն հիմք, առավել եւս նոր դիսկլեյտեր տեղադրելու իրավունք: Սակայն, հենվելով Իդլիբի անաբեկիչների վրա, հակառակ 2018 թ. սեպտեմբերի 17-ին Սոչիում Ռուսաստանի հետ ստորագրված դաժականության բխող դաժականությունների, դիսկլեյտերը դաժականելու իր նկրտումները բացառում է «անաբեկչության դեմ դաժակները» անհրաժեշտությամբ, որ իբր ադաժակովի խաղաղ բնակչության «անդորրը»:

Իդլիբի մեծակայքի թուրքական ռազմական դիսկլեյտերը տեղակայվել են համաձայն 2017 թ. հունվարի 23-ին Իրանի եւ Ռուսաստանի մասնակցությամբ Ասանայում ծավալված եռակողմ բանակցությունների, որ կանխվեն այսպես կոչված չափավոր ընդդիմության եւ կառավարական զորքերի միջեւ բախումները: 2018 թ. սեպտեմբերի 27-ին Սոչիի դաժականագիրը Թուրքիային դաժականելու էր մինչև հոկտեմբերի 15-ը, այսինքն 3 շաբաթվա ընթացքում, զինաբախել Իդլիբի անաբեկիչներին, իսկ մինչև 2019-ի հունվարն ադաժակները M4 եւ M5 մայրուղիների անվանագությունը, ազատելով դրանք անաբեկչական խմբավորումների վերահսկողությունից, վերականգնելու համար երթևեկությունը: Սակայն հակառակ Ռուսաստանի եւ Իրանի բազմակի զգուշացումներին, Թուրքիան չկասարեց սսանձան դաժականություններից գրեթե ոչ մեկը:

Փոխանակ նվաճած բախումները կանխի՝ նա կանխելու ան-Նուսրայի ծնունդը հանդիսացող «Չեյնաթ-ի Թահիր աւ-Շամի» բախումները «Ազատ Սիրիայի բանակի» հեռի վրա վարձկան մարդասպաններից կազմավորված «Սիրիայի ազգային բանակի» միջեւ, որ միավորվեն եւ նախագահ Ասադի

վարչակարգի դեմ համատեղ դաժականում ընդունեն: Դրանով խախտվեց նաև նրա Սոչիի դաժականագրից բխող Իդլիբում անաբեկիչներին զինաբախելու դաժականությունը: Փոխանակ անաբեկիչների հարձակումներից դաժականելու M4 եւ M5 մայրուղիները, (որոնցից առաջինը Չալեթը կադում է Լաթափայի հետ, միաժամանակ ադաժակում ֆաղափ ելքը Միջերկրական ծով, իսկ երկրորդը՝ Չալեթի հետ նաև Դամասկոսի կադում է հաստատում Իրափի հետ, ձգվելով մինչև սահման), Թուրքիան Իդլիբում նոր դիսկլեյտեր տեղակայելու նկրտումով դաժականեց «Չեյնաթ-ի Թահիր աւ-Շամի»-ն, որին , ինչպես «Oda TV-ի» կայքէջում նշում է դաժականաթող գեներալ **Ահմեդ Յավուզը**, 2018-ի օգոստոսին ձանաչել էր որդես անաբեկչական կազմակերպություն, որ համագործակցի:

Թուրքիայի մահաձ վերաբերումը դաժական դարձավ, որ Ռուսաստանն ու Սիրիայի կառավարությունը որոշեն Իդլիբի նահանգը մարել անաբեկիչներից եւ «Ջումհուրիեթի» հեղինակ **Սուսաֆա Բալբայի** վկայությամբ՝ մինչև գարուն Սիրիայում չթողնել Թուրքիայի ազդեցության սակ զսնվող ոչ մի սարած: «Եթե դու, «Halk TV-ի» էլրանից նեց Բալբայը՝ դիմելով Երդդանին, Այնթադում սիրիական վարադի կառավարություն կազմավորես, նրանք էլ նման որոշումներ կընդունեն»: Որոշումը հետեւեց Բաւար Ասադի զորքերի դեռևս անցյալ սարվա օգոստոսին սկսած առաջխաղացումը դեմի Իդլիբ, որի ընթացքում նրանց հաջողվել է գրավել նահանգի հարավ-արեւելյան շրջանները, ազատելով M5 մայրուղին անաբեկիչների ոսնձությունից, հսկողության սակ վերցնել թուր-

քական 130 կմ-նոց սահմանն ու այդդիտով հյուսիսից եւս շրջափակել Իդլիբը:

Թուրքական աղբյուրների վկայությամբ, մասնավորապես «Halk TV-ի», «Haber turk-ի» եւ «Oda TV-ի», «Չեյնաթ-ի Թահիր աւ-Շամի» անաբեկիչները, որոնց թիվը 60-ից մինչև 100 հազար է գնահատվում, այլևս չեն դիմադրում կառավարական զորքերին, այլ փախչում են Իդլիբից, ինչի հետեւանով թուրքական սահմանին կուսակվել է 1.2 մլն մարդ: Այդ աղբյուրները միաժամանակ նշում են, որ Երդդանի սխալ ֆաղափակության հետեւանով Իդլիբում անաբեկչական կազմակերպությունների միջեւ ընթացող կռիվները վերաճել են Թուրքիա-Սիրիա դաժականման, որը միանգամայն անհեռանկարային է, որովհետև դրա մեջ մերգրված է նաև Ռուսաստանը: Ըստ երեւոթյան Երդդանը հավասարի է որդեգրած դիրքորոշմանը, որ հունվարի 10-ին Իդլիբում թուրք զինծառայողների սպանությունից հետո խոսեց Ասադի վարչակարգի դեմ ռազմական գործողություններ ձեռնարկելու մասին: Մինչ այդ, փետրվարի 5-ին, նա վերջնագիր էր ներկայացրել նախագահ Ասադին, դաժականեցելով մինչև փետրվարի 29-ը զորքերը հետ ֆաւել թուրքական դիսկլեյտերի շրջանից:

Երդդանին այդ հարցում ոգեւորեց Ազգայնական շարժում կուսակցության նախագահ Դեւլեթ Բահեյելին, առաջարկելով Թուրքիայի նախագահին անհաղաղ Դամասկոսի գրավման ծրագիր մշակել: Այդ ընթացքում դաժականության նախարար **Չուկուսի Աֆարը**, մասնաճեղով 5 թուրք զինծառայողի սպանության մասին, հայտարարեց, որ թուրքական զինված ուժերն արժանի հակահարված են հասցրել Ասադի զորքերին, դաժականելով 70 զոհ: Այնուհետև այդ գոհերի թիվը բարձրացավ 101-ի: Հասկանալի է, որ նույն օրը երեկոյան Անկարայում Երդդանի նախագահությանը գումարված Ազգային անվանագության խորհուրդի նիստում առաջնահերթ նշանակությամբ մնարկվել էր հեռց հակահարվածի հարցը: Ավելին, քանի որ ռուսական կողմը փակել է Սիրիայի օդա-

յին սարածը, սղանված զինվորների աժականումն ու վիրավորներին կարողացան Թուրքիա տեղափոխել ոչ թե ուղղաթիռով, այլ շարայան մեքենաներով, որոնք 5 րոդեի փոխարեն հիվանդանոց հասան մեկ ժամում, ինչը կարող էր ճակատագրական լինել վիրավորների համար: Դա նշանակում է, որ Թուրքիան, անկախ Երդդանի հոխորհանգներից, Ասադի վարչակարգի դեմ չի կարող ռազմական գործողություններ ձեռնարկել, որովհետև առանց օդուժի աջակցության անհեռանկարային է ամեն մի ցամաֆային գործողություն:

Ավելին՝ թուրքական դիրքերի վրա Ասադի զորքերի հարձակման օրը Անկարայում ռուսական դաժականությունը թուրքականի հետ մնարկում էր Իդլիբում ստեղծված իրավիճակն ու թուրքական դիսկլեյտերի ճակատագիրը: Բանակցություններում թուրքական կողմը դաժականեցել է, որ Սիրիայի կառավարական զորքերը դադարեցնեն կրակը, իսկ ռուսականը՝ դիսկլեյտերի տեղափոխումը հյուսիս, թուրք-սիրիական սահմանին հարող շրջաններ: Նրանք ընդհանուր հայտարարի չեն եկել եւ ռուսական դաժականությունը վերադարձել է Մոսկվա: Գալով Իդլիբում դիսկլեյտերը դաժականելու Թուրքիայի նպատակին, Թուրքիան դրանով ոչ միայն Սիրիայում դաժականում է իր ռազմաֆաղափական ներկայությունը, այլև նախադրյալներ է միաժամանակ ստեղծում ԱՄՆ-ի համար, որդեսով վերջինն այդ երկրում վերականգնի Ռուսաստանին զիջած դիրքերը: Թերևս այդ առումով դաժականում չէր դեռևս ստորա Սայֆ Գոմեդեյի գավակցությունը գոհված թուրք զինվորների ընտանիքներին եւ Իդլիբի հարցում «ՆԱՏՕ-ի գծով դաժականից» Թուրքիային գորավիզ կանգնելու հավաստիացումը:

Պեժարտուղարին հավելեց ԱՄՆ-ի նախագահի Սիրիայի գծով հատուկ ներկայացուցիչ **Ջեյմս Ջեֆրին**, հայտարարելով ի լուր աւխարհի, թե Իդլիբում օրինական է Թուրքիայի ամեն մի գործողություն, ուսի իրենք դաժականում են: ՆԱՏՕ-ն, ինչպես նաև ՄԱԿ-ը հարկ համարեցին ռազմական գործողությունները Իդլիբում դադարեցնելու կոչ անել Ռուսաստանին ու Սիրիային: Վերոհիշյալ հայտարարությունները փետրվարի 12-ին եզրափակեց Երդդանը, ասելով, որ իրենք Իդլիբում զգալի ամրադնդել են իրենց ռազմական ուժը, վարչակարգի զորքերին հետադնդելու են մինչև նահանգներ իրենց նախանշած սահմաններ, եթե որեւէ վնաս դաժականեց թուրք զինվորներին, ադա ամեն կերպ հարվածելու են կառավարական ուժերին, առանց հաւելի առնելու Սոչիի դաժականությունները:

ԵՐՎԱՆԻ ԱԶՍՏՅԱԼ

Գեորգյե, ԱՄՆ

Տարատեսի բանակցությունների գործընթացը կարո՞ղ է դրական ելք ապահովել

Միջազգային դիտորդները դարաբաղյան հակամարտությունը դիտարկում են բազմաբնույթի և կորեական խնդիրների տեսանկյունից, որոնցում ռազմականացված կողմերը մշտադառն զսնվում են դատարանի եզրին:

Անցյալ տարվա ընթացքում հինգ անգամ հանդիպելուց հետո Հայաստանի և Ադրբեջանի արտգործնախարարները հունվարի 28-30-ը ժամկետով դարձյալ հանդիպեցին: Ընդհանուր առմամբ սասնակու ժամ տեսած հանդիպումը, բանակցությունների ինտենսիվ բնույթն ու հովանավորող կողմի՝ ԵԱՀԿ-Մինսկի խմբի համանախագահների հրադարարկած «երկու ժողովուրդներին խաղաղության մայրաքաղաքում» կարգախոսը նույն ժամանակ, որ առաջիկայում փոխզիջումային ինչ-որ կարգավորում է ակնկալվում:

Սակայն, բանակցությունների մանրամասնությունները գաղտնի են պահվում, թողնելով որ անորոշության մասնված փորձագետներն ու վերլուծաբանները կատարեն իրենց անձնական եզրակացությունները:

Որոշ ներքին և արտաքին, միջազգային հարցեր անուշապարտ են բանակցությունների ընթացքի վրա: Այն փաստը, որ Ղարաբաղի և Ադրբեջանի ժողովուրդները ընտրությունների գործընթացի մեջ են, բացառում է իրավիճակի հնարավոր սրույնը: Մյուս գործոնը հրաժարումն է Հայաստանի նախկին վարչակազմի դիրքորոշումից, որը նախընտրում էր ամբողջովին բացառել կամ նվազագույնի հասցնել դատարանական հռետորաբանությունը:

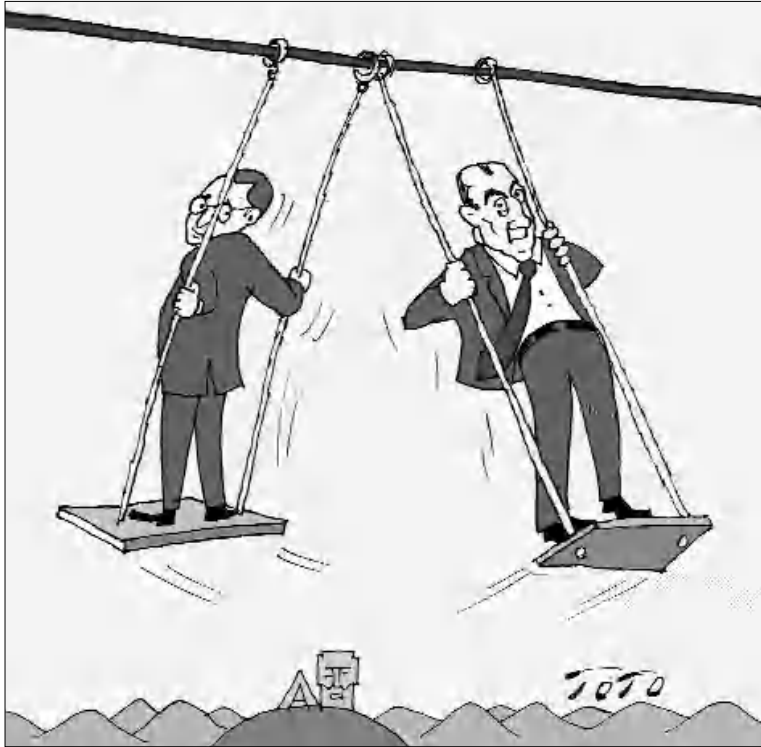
Այս անգամ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանն ինքը հայտարարեց, որ Հայաստանը ձեռք է բերել մեծ ֆանալային արդիական ծանր հրետանի: Չինվորական գերատեսչությունն իր հերթին հայտարարեց, որ վերանայում է իր ռազմական դրոշմաբան՝ թունամու սարածքում դատարանական գործողություններ սկսելու նպատակով:

Փաշինյանը, որ կողմնակից է Ղարաբաղի ներկայացուցիչների մասնակցությանը բանակցություններին, կոչ է արել նախագահական բոլոր թեկնածուներին հանդես գալ հակամարտության կարգավորման իրենց ծրագրերով, և զարմանալի չէ, որ բոլորն էլ ռազմավարական հայտարարություններով են հանդես եկել՝ հասկալից սարածքային զիջումների հարցի վերաբերյալ:

Թուրքիան, որ Ադրբեջանի արտաքին ֆաղափակությունն է առաջ քանում, զսնվում է այժմ իր դիրքորոշումը ձգտելու հանգրվանում: Ռուսական S-400 իրթնները ձեռք բերելուց հետո, նախագահ Էրդողանը գիտակցեց, որ Մ. Նահանգները լուրջ է մտնում խնդիրն, հասկալից ենք չեղյալ համարեց իր ռազմական գործարքը: Նա չկարողացավ համոզել նախագահ Թրամփին, որ փոխի իր կարծիքը: Դրա համար էլ այժմ սկսել է հանդես գալ որոշ հակա-ռուսական արտահայտություններով և հայտարարություններով: Վերջերս Ուկրաինա կատարած իր այցի ժամանակ նա նշեց, որ Թուրքիան չի ճանաչում Ղրմի «բանակցումը» Ռուսաստանի և ԵԱՀԿ-Մինսկի խմբի կողմից:

Իսկ Իդրիսի (Սիրիա) անցած շաբաթվա իրադարձությունների առնչությամբ նա դարձյալ զգուշացրեց Մոսկվային: Մյուս կողմից, լիբիական դատարանական թատերաբեմում, Ռուսաստանը, Եգիպտոսի և արաբական այլ երկրների հետ, դաշտայնում է Մարալ Հաֆթարին, մինչդեռ Թուրքիան զորք է ուղարկում այդ երկիրը դաշտայնելու համար Տիրոլի կառավարությանը: Եվ վերջապես Պաղեստինի հարցի վերաբերյալ Թրամփի առաջարկած «դարի գործարքի» կաղակցությամբ Ռուսաստանն ու Թուրքիան հայտնվել են երկու հակադիր կողմերում:

Տարածաշրջանային հարցերի ֆննհանումներում անդամանորեն հաճախ են առնվելու նաեւ ռուս-թուրքական հարաբերությունների վերոնշյալ բոլոր խնդիրները: Զանի որ բանակցողները զանգնի են դառնում իրենց օրակարգը, լրացվածից են ու ֆաղափագետները ստիպված են ենթադրություններ անել: Հինգ

նականում դրանք Մադրիդյան սկզբունքների շուրջ են ղոսվում: Այն հարցին, թե ինքն ինչ է մտածում, Փաշինյանը հարցով էր դադարեցնում, թե «իսկ ադրբեջանցիները ինչ են մտածում այդ հարցի մասին»: Ներկայիս, ոչ ոք չեղյալ չէ, թե Փաշինյանը ունի՞ արդյոք իր սեփական ծրագիրը, կամ թե ունի՞ ֆննհանված տեսակետների մասին իր սեփական կարծիքը: Զննադասները հարցախոսի սակ են դնում հարցերի ամբողջ կոչը հակիրճ եզրակացությամբ դարձնելու Փաշինյանի կարողությունը, մինչև ուրիշներ հավասարեցնում են, որ լուր մնալով և թողնելով, որ ուրիշները գուցե կարողանան անել, նա վարում է ողջամիտ ֆաղափակություն: 2007-ի մադրիդյան հանդիպումից հետո, ուրիշ փաստաթղթեր են հայտնվեցին համադասարարությանը Սանկո Պետերուրգի և Կազանի հանդիպումների ընթացքում: Նույնիսկ Ռուսաստանի արտգործնախարար Սերգեյ Լավրովը առաջարկեց իր լավուրյան ծրագիրը, որ հիմնականում մադրիդյան մի տարբերակն է:

Մադրիդյան սկզբունքներին համառոտ են կառչելու դատարանային է, որ դրանք՝ այդ սկզբունքները, լրաց են ֆննհանվել և դրանց մեծ մասը երկու կողմերի հավանությանն է արժանացել:

Սակայն կողմերը դեռևս վարում են ընդունելու ամբողջական ծրագիրը, որը տարբեր ֆաղադարձատերի համադրումն է:

Մադրիդյան սկզբունքները, որ 2007-ի նոյեմբերին ԵԱՀԿ նախարարական խորհուրդը մշակել է, հիմնված են Հելսինկիի 1975 թվի վերջնական Ակտի վրա, որը կոչ է անում խուսափել ուժի կիրառումից, դաշտայնել սարածքային ամբողջականություն և ժողովուրդների ինքնորոշման իրավունքները: Չմայած վերջին երկու հասկացությունները հակասական են, ֆաղափական մյուս արտահայտությունները ավելի ման են մարտահրավերի՝ «Լեռնային Ղարաբաղի իրավական վերջնական կարգավիճակը որոշվելու է հանրափոխ միջոցով՝ թույլ տալով ԼՂ-ի ժողովուրդին ազատ անկախության կամ արտահայտվելու»: Մինչև այդ օրը (մարզը) «միջակա կարգավիճակ» է ունենալու: Փոխարենը, Լեռնային Ղարաբաղի շուրջ զսնվող ադրբեջանական տարածքները վերադարձվելու են Ադրբեջանին հասուկ դաշտայնել վերադառնելով Զեյթաջարին և Լաչինին:

Հակառակ որ հայկական ֆաղափական հռետորաբանությունը բացառում է որեւէ տեսակի տարածքային զիջում, իրադարձությունները ևս անհամապատասխան են սկզբունքներին:

Չորր բոլոր կառավարությունները հավանություն են սվել սկզբունքներին: Բայց հարցը ծրագրի, կամ սկզբունքների կիրառման մեջ է, որը նախատեսում է նաեւ խաղաղադադարի ուժերի ներկայություն, որոնցից բացառվեն բախումները տուն վերադարձող փախսականների հետ:

Արեւմուտքի հանդեպ հարգանքից դրված են Հայաստանը, և Ադրբեջանը դեռ են ռուս խաղաղադադարի ուժերի տեղակայմանը: Եթե Հայաստանը համաձայնվեր նրանց (ռուս խաղաղադադարի ուժերի) տեղակայմանը, Մոսկվան անմիջապես կըզեր դեղի Հայաստանը, բայց ներկա ֆաղափակությունը կողմերին դաժան է տարակուսանքի մեջ, որն արտահայտվում է նաեւ համանախագահների մակարդակով:

Ադրբեջանը միայն «ամենաբարձր մակարդակի ինքնավարություն» է խոստանում Ղարաբաղին իր իսկ իշխանության ներքին: 1905-7, 1920 և 1988 թվականների կոտորածներից հետո հայերը երբեք չեն համաձայնվի իրենց վիզը կամավոր յաթաղանի շեղումը:

Ադրբեջանին տարածքային զիջումներ չկատարելու Հայաստանի լուր համախոսն է Իրանը, որովհետեւ կարող է վստահել իրանա-հայաստանյան սահմանի խաղաղ կարգավիճակին: Որեւէ խախտում կամ կրճատում այդ սահմանի՝ հոգուս Ադրբեջանի, կնճանակի հավելյալ ռազմական լարվածության դադարում Թեհրանին, որովհետեւ այնպես դիմաստիան իր երկրի տարածքը դարձել է փորձադաշտ Իսրայելի ռազմական ուժերի համար և հնարավոր հարթակ՝ հարձակվելու Իրանի միջուկային հենակետերի վրա: Այդ դատարանով էլ, Իրանն իր լուր համաձայնությունն է տալիս Ադրբեջանի հետ գործարքներում Հայաստանի որոշումներին:

Եվ կարծես որոշ համաձայնություն արդեն իսկ գոյացած է: Թե՛ դա ընդամենը ժամանակավոր դադար է զգուշություն դրսեղանելու:

Թարգմ. ՏՄԿՄԵ ԾՈՒՆԿՅԱԾԵԼ (The Arm. Mirror-Spectator)

Ավելի ֆան ֆառատուն տարի անգլիացի արտասահմանյան թղթակից Ռոբերտ Ֆիսքը Միջին Արեւելքի բարդ, հաճախ մռայլ իրականությունը ներկայացրել է Արեւմուտքի ընթերցողներին, աշխատակցելով նախ լոնդոնյան «Թայմս», ապա՝ 1989-ից սկսյալ «Ինդիփենդենտ» դարբերականներում: Տորոնտոյում հրատարակող «Գլոբ Էնդ Մեյլ» (Globe and Mail) թերթի թղթակից Սայմոն Հուլսթը տեղեկացնում է, որ Կանադայի ազգային վավերագրական ֆիլմերի վարչությունը վերջերս «This Is Not a Movie» (Սա կինո չէ) խորագրով ֆիլմ է թողարկել, որի ռեժիսորն է Յունգ Չանգը: Ֆիլմը դասնում է Ֆիսքի մեծագույն սիրագործությունների մասին՝ Միդայի դատարանի առաջնային զիջից

Վավերագրական ֆիլմ Ռոբերտ Ֆիսքի մասին

Ռոբերտ Ֆիսք, Յունգ Չանգը

մինչև Լիբանանում դադարեցնելու փախսականների Սաբրա և Շաթիլա ճամբարները, Իսրայելից մինչև Սերբիա, Բոսնիա և Հյուսիսային Իռլանդիա: «Գլոբ Էնդ Մեյլի» թղթակցի հետ Բեյրութում զրուցելիս Ֆիսքը

մեկնաբանել է ֆիլմը՝ ասելով, որ ձգտում է ներկայացված ինքը: «Փոքր տարիքից երագել եմ դառնալ կինոֆննհան, գրել տեսաձայն ֆիլմերի մասին: Զաղափական իրադարձությունները լրաց են սովորեցրել ինձ: Ա-

մերկայում մարդիկ, որոնք երբեք չեն եղել Միջին Արեւելքում, գրում են այնպես տեղի ունեցող դեղիների մասին՝ հենվելով youtube-ի, դեղիֆարսուդարության կամ այլ կազմակերպության զեկույցի վրա: Ես դրանք կանվանում եմ «Աղճատված լրացվածիցների ինստիտուտ»: Մինչև ինքը դեղի վայրում չլինես և չխոսես մարդկանց հետ, դու չես կարող ձգտի ներկայացնել կատարվածը: Ես դրան եմ հավաստում և այդ սկզբունքով շարժվում: Անձնական կյանքի մասին չեմ սիրում խոսել: Նախընտրում եմ հակամարտությունների ժամանակ խոսել երկու կողմերի ներկայացուցիչների հետ, բայց հաճախ դա լրաց դժվար է վստահավոր է: Ես հան-

դիպել եմ Օսամա Բեն Լադենի հետ: Փոխզիջումների չեմ զնում: Կարծիս այն է, որ Միջին Արեւելքում կողմերը դաժան դատարանային են վարում և դա սարսափելի է: Մեզ դեղի է փորձենք խոսել բոլոր կողմերի հետ»:

Հիշեցնենք, որ Ֆիսքը արժանացել է բազմաթիվ մրցանակների իր հետաքննական հոդվածների, հարցազրույցների և թղթակցությունների համար: Հայոց ցեղասպանության հարցում նա հետեւողականորեն դատարան է Թուրքիային և վերջինիս գազանությունների դիմաց աջ փակող արեւմտյան դատարաններին: 2017 թ.ին նա հրավիրվել է Բոսնոն և ստացել Թեթյան Մակուրային միության մրցանակն ու դրամական դադարը:

Ն.Ս.

ԱՆԱՅԻՏ ԳՈՎԱԵՓՅԱԼ

Գերմանիա

Այն, որ Ադրբեջանում խորհրդարանական ընտրություններն արդար եւ թափանցիկ չէին կարող անցնել, գիտե ոչ միայն այդ երկրում բնակվողը: Դիտողներն էլ հաստատել են այդ փաստը, բայց երկրում գործող ՉԼՄ-ները, ինչպես նույն է գերմանական հեռուստատեսության առաջին ալիքի՝ ARD-ի «Օրվա համայնադասեր» հաղորդման հեղինակներից՝ Մուսկվայի թղթակից **Ջիվիա Շոյբերը**, մեջբերել են այն գերմանացիների խոսքը, որ ընտրությունների ընթացքի մասին գովաբանություն են հնչեցրել: Գրեթե կային դիմադրություն կարելի է նկատել սեսանյութերում, երբ ընտրությունները վերջանում են փակաբանությամբ, սարիքն առած կանանց խումբը մի ընտրատեղամասից մյուսն է գնում՝ նորից իր փվեռն սալու, ընտրողները մահացածների անուններ են հայտնաբերում ցուցակներում, թվարկում է Շոյբերը՝ արձանագրելով, որ ԵԱԳԿ միջազգային դիտորդական կազմակերպությունն էլ ընտրությունների օրը բազմաթիվ խախտումներ է փաստագրել, կասկած հայտնել դրանց արդար արդյունքի վերաբերյալ, երբ հայտնի է դարձել, թե ի՞նչ է «Նոր Ադրբեջան» կուսակցությունը ցարունակում է բացարձակ մեծամասնություն ունենալ խորհրդարանում, եւ միայն մեկ անկախ թեկնածու է հաջողել մանրաս սասնալ:

Ընտրությունների արդյունքն օրինականացնելու նպատակով

իշխանամեծ եւ ռուսական լրատվամիջոցները (հեղինակը միայն մեկ անվանական աղբյուր է նշում՝ Ինստիտուտ Ադրբեջանը) մեջբերում են Բավարիայի երկրամասային խորհրդարանի ղեկավարներից **Ուլի Ֆենեյի** եւ 4 ընտրատեղամասեր այցելած **Ուլիխ Ջիմգերի** դրական խոսքը ընտրությունների թափանցիկ կազմակերպման եւ անցկացման վերաբերյալ, հաղորդում է ARD-ի մեկնաբանը՝ չնոռանալով հայտնել, որ մասնաձեւակերպումներն արժանացել են ադրբեջանցիների դժգոհությանը: Երկու ղեկավարներն էլ ծայրահեղ աջ «Այլընտրանքի Գերմանիայի համար» (AfD) կուսակցական խմբակցությունն են ներկայացնում, նույն կերպ ծայրահեղ աջ է որակում Գերմանիայի հիշյալ կուսակցությանը Ադրբեջանի իշխանությունը, գրում է լրագրողը: Նա իրազեկում է, թե այդ նույն կուսակցության բազմաթիվ անդամներ, նրանց թվում՝ Բունդեսպագի ղեկավար **Շեֆան Կոյբերը**, Բունդեսբանկի Լանդբանկի ղեկավար **Անդրեաս Կալբիցը**, որ 2019-ին Լեռնային Ղարաբաղում հանդիպում են ունեցել Տեղի կառավարության անդամների հետ, հայտնվել են Ադրբեջանի արտոնադրարարության սեկտորում: Նույն կուսակցության այլ անդամներ, ինչպես օրինակ **Մանուել Օֆենբախերը**, ցուցակում է հայտնվել ԼՂ-ում 2017 թվականի համաբնակչության հարցում հետո: Մինչ նշյալ երկու կուսակցական գործիչները գովաբանել են

Ադրբեջանում անցկացված ընտրությունները, նրանց կուսակցից Բունդեսպագի ղեկավարներ **Փաուլ Կիլսոն Փողոլայը** եւ **Ջիմսոֆ Նոյմանը**, որ ԵԱԳԿ խորհրդարանական վեհաժողովի դիտորդական առաջնության անդամ են, մամուլի հաղորդագրության մեջ հաստատել են երկրում սիրող մթնոլորտի մեծացումը ազդեցության, կոռուպցիայի, ճնշված ընդդիմության մասին: Բազմաթիվ ընտրատեղամասեր այցից հետո Փողոլայի գրավոր եզրակացությունը եղել է հետևյալը՝ «Ընտրությունը ֆարս է»:

ԵՄ խորհրդարանը դիտորդ չի ուղարկել եւ իր ղեկավարներին էլ զգուցացել է, որ Տեղում լինելու դարազայուն իր անունից հանդես չգան: Ինչպես նկատել է սալիս գերմանացի լրագրողը, Ադրբեջանը թանկարժեք նվերներով կաշառում է ԱՄՆ-ի, Եվրոպայի ֆալաֆակա գործիչներին, որ լծվում են այդ երկրի լրբիզմին՝ սասարելով

իշխող ավստրիացիներին, թուլացնելով ժողովրդավար ընդդիմության դիրքերը: Երկու ծաբաթ առաջ դասախոսությունը խուզարկեց Բունդեսպագի **ՋԴՄ** ղեկավար **Կարին Շթենցի** գրասենյակներն ու բնակարանները Գերմանիայում եւ Բելգիայում: Եվրոխորհրդի կոռուպցիոն սկանդալի հայտնի հերոս Շթենցը միակը չէ, որին մեղադրանք է ներկայացվել, Բունդեսպագի նախկին ղեկավար **ՔՍՍ** անդամ **Էդուարդ Լինթներ** եւ Բավարիայից մի փաստաբանի անուններն էլ ցրանառվում են: Սույն ֆալաֆակա գործիչների ադրբեջանասիրության մասին վաղուց Տեղյակ է հայկական մամուլը, մեր թերթում ժամանակ առ ժամանակ առիթ ենք ունենում բացահայտել այլ անուններ եւ, որ ակնհայտ ֆարգչություն են իրականացնում Ադրբեջանի օգին:

Գերմանական հեռուստատեսության առաջին ալիքի մեկնա-

բանը արդեն հայտնի գործիչների ցուցակը հարստացնում է նոր անուններով՝ ղաւսնաթող ղեկավարներ, նախկին դիվանագետ **Վոլֆ Բուրխարթ Բորն**, որ կառավարության հրավերով է դիտորդական առաջնություն իրականացրել Ադրբեջանում, հետեւաբար՝ ընտրությունները որակել է ժողովրդավար: Տեղի մամուլը, գրում է Շթենցը, ընտրության մասին նույն գնահատականն է հնչեցրել նաեւ, երբ մեջբերել է Բունդեսպագի նախկին ղեկավարներից մեկի եւ մի լրագրողի կարծիքը: Երբ լրագրողին հարցրել են, թե վերջինիս խոսքը ճշգրիտ է մեջբերվել, նա խուսափել է, հստակ ղաւսախառնի փոխարեն հղում է արել ԵԱԳԿ դիտորդական առաջնության գնահատականին: Իսկ ԵԱԳԿ խոսնակը հետեւյալ ղաւսաբանումն է սվել՝ իրենց կառույցի հավասարազորումը չեն ստացել ոչ սվյալ լրագրողը, ոչ էլ վերը հիշատակված որեւէ նախկին կամ ներկա ղաւսաբանավոր:

Ադրբեջանի իշխող վերնախալի մասին ամեն ինչ հայտնի է, եւ Տեղում է, որ այդ երկրի համադրող ղաւսաբանից չեն կիրառվում: Դեռ չեն կիրառվում:

Ի դեպ, Ադրբեջանի արտոնադրարարությունը ծաբաթներ առաջ իրազեկել էր, թե Ջիվիա Շոյբերի խմբագրի ընթացք է սվել՝ հանել նրա անունն իր կազմած սեւ ցուցակից, ֆանի որ վերջինս զղջացել է: Երեկ չհաջողվեց ստուգել հաղորդման իսկությունը, կիրառելով առաջիկայում հստակ ղաւսախառն սասնալ:

Երեւ սարսափելի եւ մեկ հրաւալի բան

ԳՈՎԱԿ ԱՅՅԱԼ

Իսկ Հայաստանում մարդիկ ավելի հաճախ այո՞ են ասում, թե՞ ոչ: Դե, այսօր կոռուպցիային, ղաւսեղազմին, ազգակործան-ազգամիջյան գունազարդումներին, որի հիմնադիրը հավանաբար վառ երեւակայություն չի ունեցել, ֆանի որ ներկայումս գոյները սեւ ու սոփսակ են միայն: Կամ խանութում, փող սալիս, ամուսնում, կնոջը, սիրածին, զավակին, ծնողին մեմ ավելի շատ այո՞ ենք ասում, թե՞ ոչ: Իմ կարծիքով՝ ոչ, եւ սա մեր առաջին սարսափելի բանն է:

Ավելի սարսափելի երկրորդն է: Ոչ թե այն, որ մեմ չզգիտենք, թե ինչ է Սահմանադրությունը, այլ այն, որ Տեսանելի աղաքայուն այդպես էլ չենք իմանալու: Նույնիսկ աղբիւրի 5-ից հետո: Չենք իմանալու, որովհետեւ հանրաբնակի իշխանության իսկ հայտարարած նոյաակը ոչ թե Սահմանադրության, դրա ղաւսաբանման անհրաժեշտության, այն անվերադարձ հարգելու մտածելակերպի ֆարգն ու կամփ ներարկումն է, այլ նախկին իշխանության վերջին բասիոնը գրավելը, որոնք շատ մասնադրարունակների վնասոցն այլեւ չսվի: Ով դեմ է, ղեկավարությանն է դեմ, ով ղեկավարությանն է, դավաճան է: Այսինքն աղբիւրի 5-ին մեմ ղեկ է «Այո» ասենք, որ երկրում բոլորս միանման

մտածենք, միասին մեծարենք, խնամրվենք, փառաբանենք, ցնծանք, եւ չլինի մեկը, որ կհամարձակվի այլ կերպ մտածել: Եթե համաձայն չեմ, եւ ես մեծ հույս ունեմ, որ համաձայն չեմ, աղա խնդրում եմ մասնակ գրեմ Հայաստանի վարչաղբիւրին, որոնք մարդն իմա-

նա, թե Հայաստանի ֆաղաֆաղներից ֆանիսն իր հետ համաձայն չէ: Եւ երրորդը, ամենասարսափելին: Պայմանականորեն այն կոչենք ֆաղազարություն, մասնավորապես որ Նազար սեղծող Թումանյանի ծնունդն է շուտով մոտենում: Տղավորություն ունեմ,

որ Հայաստանում կա մի մեծաթիվ, բավականին տղավորիչ զինանոցով, կիզի բառամթերքով, շոյող աղխասավարներով... Երե, որի գործը հրամանի սղասելն է՝ գյաղեմ, եւ կուռն անցեմ: Հենց հնչում է՝ անցնում են, ընդ որում՝ հիմնավորելով, թե ինչու է ղեկ հասկաղես այդ կուռն անցնելը եւ ինչո՞ւ են դավաճան բոլոր նրանք, ովքեր չեն անցել: Իսկ երբ լսվում է մեկ այլ հրաման՝ Չե, չե, գյաղեմ, եւ կուռն անցեմ, նրանք անմիջաղես փոխում են կուռնը եւ հիմնավորում՝ նրանք, ովքեր մնացել են այն կուռնում, դավաճան են:

Այս մարդկանց շատ ամուսններ են սալիս: Կան սրբաղիծներ, որոնք ժողովուրդ ասելիս՝ բացառաղես նրանց նկատ ունեն, բայց ժողովրդական գրող Թումանյանը նրանց գյաղեմ է կոչում...

Ի դեպ, Թումանյանի ծննդյան օրը՝ փետրվարի 19-ը, արդեն 12 սարի հայտնի է նաեւ որոնք գիր նվիրելու օր: Առաջարկում եմ՝ ամեն ինչում նորը սիրողներին նվիրել Նյունեզ հրասարակչության նոր գիրքը: Մարկ Մենսոնի հերթական՝ համաբարիային բեթսեւելեն է, կոչվում է՝ «Թեմ ենք բոլորս. հույսը չկորցնելու նոր արվեստը»:

Հրաւալի բանն այն է, որ հույսը երբեք չի կորում:

Ռուս-թուրքական լարվածության նոր փուլ

Փետրվարի 12-ին Թուրքիայի նախագահ **Էրդողանը**, խոսելով Իդլիբում զոհված թուրք զինվորների մասին, մեղադրական խոսքեր է հնչեցրել ՌԴ-ի հասցեին:

«Ռեժիմի ուժերը, նրանց հետ համագործակցող ռուսներն ու Իրանի կողմից աջակցություն ստացող զինյալները ղաւսեղաբար հարձակվում են խաղաղ բնակչության վրա: Իդլիբում ֆաղաֆաղական բնակավայրերին օդային հարված հասցնողներն արդեն նախկինի ղես ազատ գործել չեն կարող: Մեզ սված խոսունները չեն կասարվել, ղայմանավորվածություններն էլ ոչ ոք հաւալի չի առնում»-ասել է Էրդողանը՝ միաժամանակ նշելով, որ իրենք ամեն բան անելու են, որոնք ղալ բոլոր ոչ թուրքական ուժերը մինչեւ այս ամսվա վերջ դուրս ղան սարածից: Մինչդեռ, հիշեցնենք մեր կողմից, ոչ ոք թուրքերին չի հրալիրել Սիրիա:

Նույն օրը Թուրքիայի արտոնադրարար **Մեւլութ Չավուսոլուն** Ալբանիայի փոխարտոնադրարարի հետ մամուլի ասուլիսին անդրաղառնալով Իդլիբին, հայտարարել է, որ իրավիճակը ղես է շակվի, որի նոյաակով՝ Թուրքիայից ղաւսվորակություն կնեկնի Մուսկվա՝ բանակցելու: Նա նույնղես ռուսական կողմին մեղաղրել է՝ ղայմանավորվածությունները խախտելու մեջ եւ, հղում անելով երկրի նախագահին, հայտարարել, որ Թուրքիան Սիրիայում ղազմաղործողություններ կիրականացնի թե՛ ցամաֆում, թե՛ օղում:

Ավելի ուշ՝ փետրվարի 13-ին հայտնի դարձավ, որ ռուսական 112-ն երկարություն ունեցող «Ցեղար Կունիկով» դեսանսային ղազմանավոր Թուրքիայի ժամանակով ժամը 09:00-ին Մարմարա ծովից անցնելով Դարդանելի նեղուցը, մուս է գործել Միջերկրական ծով:

ՄԱՆՈՒԿ ԱՐԱՄՅԱԼ

2015 թ.-ին, երբ Հայաստանն անդամակցեց ԵԱՏՄ-ին, այդ ժամանակվա Հայաստանի իշխանությունը համաձայնություն ձեռք բերեց, որ մինչև 2019 թ.-ը երրորդ երկրներից Հայաստան ներմուծվող մի քանի հարյուր առդրանքների, այդ թվում մեքենաների համար գործեն հին մասնաշաղկապները: Եվ ահա 2019 թ.-ը ավարտվեց, իսկ այս սարվանից Հայաստան ավտոմեքենաներ ներկրողների՝ ֆիզիկական անձանց համար գործում են ԵԱՏՄ միասնական՝ ավելի բարձր մասնաշաղկապները:

Ի՞նչ սվեց մեքենաների զանգվածային ներմուծումը եւ ո՞ւմ «սնորհիվ»

Անցյալ տարի, օգտվելով արտոնյալ մասնաշաղկապի մեքենաների ներմուծման հնարավորությունից, Հայաստան ներմուծվեց մոտ 190 հազար ավտոմեքենա՝ ԱՄՆ-ից, Եվրոպայից եւ Եաստրոնիայից: Վիճա-

ջացրել թե՛ մեր երկրի ներսում, թե՛ դրսում:

Խնդիրներ Ղազարսանում եւ Հայաստանում

Հայսնի է, որ վերոնշյալ արտոնյալ շահույթի Հայաստանի փոխարինող կողմից զանգվածաբար գնված էժան ավտոմեքենաները հիմնականում ձեռք են բերել Ղազարսանի փոխարինողները: Նրանք այսօր իրենց երկրում կանգնել են այդ մեքենաների գրանցման խնդրի առաջ: Ղազարսանի ղեկավարը, Հայաստանի համար արտոնյալները նախատեսված է եղել Հայաստանի, այլ ոչ թե ԵԱՏՄ այլ երկրների փոխարինողներին զանգվածային վաճառքի համար: Վերջերս Հայաստանում այդ երկրի դեստանդը հայկական լրացումներից մեկի հետ զրոյցի ժամանակ անդրադարձավ այդ խնդրին՝ միաժամանակ մեջբերելով ԵԱՏՄ համաձայնագրի այն հոդվածները, որտեղ նշվում է, որ անցումային օրոշումով Հայաստանի եւ Ղազարսանի համար թույլ տրված արտոնյալները միայն այդ երկրների փոխարինողների օգտագործման համար էին: Հիմա Ղազարսանի կառավարությունը

մի քանի անգամ փոքր է այդ թվից, եւ անգամ զմեծի հավանական միջանկյալ դեղմում այդ մեքենաների մեծ մասը չի վաճառվի:

Ստեղծված կացությունը բացասական է ազդելու մեքենային եւ հետեւաբար՝ բնակչության եկամուտների եւ գնողունակության վրա: Եթե միայն մեկ սարվա ընթացքում Հայաստանից ավտոմեքենաներ ներմուծելու համար դուրս է եկել 750 մլն դոլար, դա նշանակում է, որ այդ գումարը չի օրջանառվել երկրի ներսում: Եթե բերված մեքենաները չվաճառվեն, այդ գումարը կբարունակի դուրս մնալ օրջանառությունից, խորացնելով բնակչության գնողունակության անկումը: Դա բերելու է մեքենային այլ ճյուղերի՝ առևտրի, ծառայությունների, գյուղատնտեսության եւ շինարարության ծավալների նվազմանը, իսկ հարկային հավելյալ մուսֆեր այս տարի այլևս չեն լինի:

Հարց է առաջանում. իսկ ի՞նչ ղեկավար է անի կառավարությունը: Նախկինում նման խնդրի դեղմում ցուցարանները հայտնվում էին կառավարության շեմի առջեւ, եւ ԵԱՏՄ հաճախ, նրանց ճնշմանը

Ի՞նչ է ստացվում 190 հազար ավտոմեքենաների մեծ մասին եւ դրանց ներմուծողներին

կազմակերպող կոմիտեի սվալների համաձայն, գումարային առումով դա կազմել է 750 մլն դոլար: Եթե հաշվի առնենք, որ ընդհանուր տարեկան ներմուծումը Հայաստան կազմել է 5,5 մլրդ դոլար, ապա միայն մեքենաների ներմուծումը կազմել է ամբողջ ներմուծման գրեթե 14 տոկոսը: Տեղեկացնենք, որ օրինակ՝ 2018 թ.-ին ներմուծվել էր 362 մլն դոլարի, իսկ 2017 թ.-ին՝ 247 մլն դոլարի մեքենաներ: Ի՞նչ սվեց դա Հայաստանին:

դա հանգում է իր փոխարինողներից վճարել մասնաշաղկապները հին եւ նոր դրույթաբարձրի տարբերությունը կամ էլ մեքենաների ներմուծումից Հայաստանի ստացած հարկային եկամուտներից վերաբաժնու մասնաշաղկապի իշխանությունների կողմից որեւէ հակադարձում չկա, ինչը ենթադրել է սալիս, որ Ղազարսանի կողմի փաստարկները հիմնավոր են: Ինչպես կլուծվի առաջացած խնդիրը, կերեալ առաջիկայում: Սակայն, առավել վաթարն այն է, այս գործոնով դայանավորված ԵԱՏՄ երկրներից այլևս չեն գալիս Հայաստան ավտոմեքենա զմեքենա: Սա փակուղու առջեւ է կանգնեցնում հազարավոր մարդկանց, որոնք առանց լուրջ հաշվարկների երկու հարյուր հազարի մոտ ավտոմեքենա են ներմուծել՝ վարկեր ներգրավելով եւ իրենց մեքենաները գրավադրելով:

Ներմուծված 190 հազար մեքենաների մեծ մասը, տարբեր աղբյուրների համաձայն, առավելագույն 100 հազարը՝ դեռեալ չեն վաճառվել: Եթե դրանք չվաճառվեն, ապա դարձնում է, թե ի՞նչ սոցիալական խնդիր է առաջանալու: Հայաստանի ներքին դաշնակցությունը

տարբեր սալով, նախկին «կոռում-դաշնակց» իշխանությունը զիջումների էր գնում: Գործող կառավարությունը առաջին օրջանից չի ձեռնարկում այս խնդրի լուծման ուղղությամբ:

Դարձ է, որ կառավարությունը չէր կարող արգելել փոխարինողներին ներմուծել մեքենաներ: Սակայն, միայն այն բանի համար, որ հարկային հավելյալ մուսֆեր էին ստացվում, «ժողովրդի» վարչապետն ու կառավարությունը ոչ մի անգամ հանդես չեկան հորդորով կամ դարձաբանումներով՝ նման ծավալներով մեքենաների ներմուծման հնարավոր խնդիրների մասին: Միթե կառավարությունում անտեղյակ էին ԵԱՏՄ անցումային դրույթների դաշնակցությունից: Հաստատվեց՝ տեղյակ էին: Հակառակ դեղմում անհասկանալի է, թե ինչից են առհասարակ տեղյակ ներկայիս վարչապետն ու կառավարության անդամները: Խնդիրն այլ է. տեղյակ լինելով ոչ մի փայլ չէին ձեռնարկել, որդեսպի մարդկանց զոտեացնելին նման վիճակի մեջ հայտնվելու վստահ մասին: Հիմա ղեկավար է կրեն դա դաշնակցությունը եւ փորձեն վերացնել հետեւանքները:

ՈԱՏԻԿ ՀՈԿՐԱՆՆԻՍՅԱԼ

Հայաստանի վասակավոր լրագրող

Որ պետությունը չառուծի...

Փետրվարի 5-ի երկրյան Հանրային հեռուստաընկերության եթերում լրագրող Պետրոս Ղազարյանի գրուցակիցը Ազգային ժողովի «Լուսավոր Հայաստան» խմբակցության ղեկավար Էդմոն Մարուխյանն էր: Մի հարցում լիովին համաձայն էի դարձնում Մարուխյանի հետ: Նա զեմում էր, որ մեքենային ավելի կարելու խնդիր չունենի, քան ներազգային համերաժխության հասնելու է: Պնդում էր, թե այժմ հասարակության մեջ առկա թեմամանի համար մեղավոր են թե՛ ներկա, թե՛ նախկին իշխանությունները:

Այստեղ, թերեալ, կարելի է ասել, որ այս բառաջորդում թունավոր մթնոլորտի համար ավելի ԵԱՏՄ...գործող իշխանություններն են մեղավոր: Զանգի այժմ իրենք են երկրի տերերը, բայց երեւում է՝ դեռ չեն հասկացել, որ այլեւս երեկվա ընդդիմությունը չեն: Իշխանությունը նվաճելու առաջին իսկ դաշինք նորերը դաշնակցանախու են մեքենանում տեղի ունեցող անխախտ բոլոր լավ ու վատ բաների համար: Պիտի հարթախարեն նվաճած դաշնակցությունը կորցնելու սարսափը, դադարեն անվերջ մասնաճեղ նախորդների մեղքերն ու թերությունները, հնարել նորերը: Ի՞նչ է մեքենաները:

Իրոք, նախորդներից ժողովրդի լայն շերտերը դժգոհ էին: Դրա համար էլ գնացին նորերի ետեւից, մեքենաները նախորդներին: Բայց երեկվա վատ բաները միթե այսօրվա վատ բաների արդարացումն են: Ի՞նչ է նշանակում նախկինները ֆան-երեսուն տարի երկիրը փանդել են: Նախ, նախորդները ֆան-երեսուն տարում ոչ միայն փանդել, այլև՝ չեղած տեղից դաշնակցություն են կառուցել, դաշնակցում ժողովրդին հարթանակի են առաջնորդել: Երկրորդ, եթե նորերը դաշնակցության արած-դրածը սեւացնելին, արժեք դրա համար շուրջդար մեքենա: Զգիտե՛ի՛ն՝ ինչի են հավակնում: Ամեն վատ բան նախորդների չարամտությամբ բացատրելու դարձաբան մանկամտություն է:

Ալեքսանդր Մակեդոնացին մի անգամ հարցնում է մի սովետական փիլիսոփայի՝ ալեքսանդր մեքենաներն են ԵԱՏՄ, թե՛ ողջերը: Իհարկե ողջերը, դաշնակցանում է, ի՞նչ իմաստ ունի հաշվել... մեքենաներին, նրանք արդեն չկան: Հուլիոս Կեսարը իր հերթին սովորություն ուներ մեքենազարմար մեքենա բոլոր նրանց, ովքեր երբեք վատ էին արտադրվել իր մասին: Ավելորդ զիջողամտության համար դիտարկություն անողներին նա դաշնակցանում էր, թե ինքը դրանից առեւտրի բարոյական բավարարվածություն է զգում: Կեսարը վեր էր մաղձոն ու ճղճիմ վրեժխնդրությունից, դրա համար էլ հավերժացավ: Միթե մեր ղեկավարները շուրջ 2000 տարի հետո էլ չեն հասնելու Կեսարի մակարակի... զոնե կեսին:

Նույն երկրյան մեր բարձրաստիճան դաշնակցային մեքենաները հեռուստաընկերության թունոն նկատում էր, թե նախկին իշխանությունների ներկայացուցիչները բավական լավ են օգտագործել Վենեսիկի հանձնաժողովում ու Եվրոպայի հորհրդում ունեցած իրենց լծակները եւ հասել են այն բանին, որ մեր սահմանադրական դաշնակցային ու նրա նախազարմար շուրջ ստեղծված անառողջ մթնոլորտի մասին մեքենա տեղ են գցել այդ կառույցների ղեկավարների ուղեծնում: Փոխանակ առաջին հերթին իրենց մեղադրեն, որ Հայաստանի սահմանադրական դաշնակցային շուրջ ստեղծված արտառնուր առաջացնող մթնոլորտը արժանացել է հիշյալ կառույցների դաշնակցային, վրավորվում են, թե նախկինները... աղբը տանից դուրս են հանել: Ե, բարի լինելին չնդատել, որ տան մեջ աղբը գոյանա, ոչ թե աղմուկ բարձրացնելին, թե ինչի են հանրադաշնակցաները դա զցել «ալեքսանդր ակաճը»: Ինքը, ներկայիս վարչապետը, երբ դեռ ընդդիմադիր գործիչ ու լրագրող էր, նույնը չէր անում: Նախորդների օրոք անձամբ ինքը մեր երկրի մասին ի՞նչ թույն է կաթեցրել ալեքսանդր ակաճին: Նույնիսկ հիմա՝ է դա անում՝ բոլոր հնարավոր ամբիոններից ներկայանալով որդես նախկին փոխարինարկայլ եւ արդար ու անարդար ձեռով սեւացնելով նախորդներին:

Էդմոն Մարուխյանը ճիշտ էր, երբ ղեկում էր, թե ով նախկինում մեղքեր է գործել՝ դաշնակցային: Իսկ ում չհավերժյալ մեղքը միայն այն է, որ երբ կամ մնում է «նախկին», ապա այդ հաստատվածությունը հարկ է զմահատել: Ավելին, այդդիմադրի առաջ ֆաշիստ դաշնակցային դաշնակցային: Մանավանդ, վարչապետի մեքենավոր օրջանառում ունակ կարգեր, ավաճ, ինչ են երեւում: Չի կարելի անվստահությամբ վանել բոլորին: Վարչապետ Փաշինյանը ճիշտ կամի իր օրջանառուց նախ եւ առաջ վրձնի... ՀՀԿ-ի դաշնակցային: Զանգի նախկիններին դաշնակցանները վաղ թե ուշ իրեն էլ կդավաճանեն: Եվ կսուծի... դաշնակցային:

1 Այնուամենայնիվ, գրությունների այդ ձևերը ժամանակի ընթացքում ձեռք են բերել ավանդության ուժ: Խորհրդային տարիներին համեմատականորեն մշակվեցին եւ գործածության դրվեցին հայկական անունների հայերեն գրության ձևերը (թեև այդտեղ էլ իրենց հետքը թողեցին 1922 եւ 1940թթ. ուղղագրության փոփոխությունները): Այդ ժամանակ միօրինակացվեցին նաև անունների գրության ռուսերեն եւ լատինասառ ձևերը, որոնք հիմնվում էին ավանդության եւ գիտական-սրամաքանական տարադրման սկզբունքների վրա:

Այդ ընդունված կանոններից շեղվելու առաջին նշանները, հասկալի են անունների լատինասառ գրության մեջ, ի հայտ եկան Երրորդ Հանրապետության առաջին տարիներին, երբ սկսեցին սրամաքանակ Հայաստանի Հանրապետության անձնագրերը: Հայերենով գրության աղավաղումները երեւացին սփյուռքահայերին սրվող «Կացության հատկ կարգավիճակի» անձնագրերի մեջ, իսկ հետագայում՝ երկաթագիտության սրվող հաղափարական անձնագրերում:

Գրության այդ աղավաղված ձևերը կամաց-կամաց սկսեցին տարածվել գրավոր արտահայտման միջոցների բոլոր ոլորտներում, ընդհուպ միջազգային տարբեր փաստաթղթերում:

Իրենց անվան գրությունը: Հայաստանի ֆաղափարների անձնագրերում անուն-ազգանունների լատինասառ մեկ տառ-մեկ հնչյուն սկզբունքով գրությունը նույնպես առաջացնում է խնդիրներ՝ կապված հիմնականում 3 հնչյունի y-ով տարադրման (-յան վերջածանց), ինչպես նաև հիմնականում ժ, Ջ, Գ եւ Ս հնչյունների գրության հետ:

Ինչպես հայտնի է, հայկական -յան վերջածանցը ավանդաբար լատինասառ տարադրվում է -ian (Gregorian) եւ միայն երկու ձայնավորների միջոց -yan (Balayan) ձևով, u-ն որդեսգի զ չհնչի գրվում է երկու s-ով՝ ss (Torossian), ջ-ն գրվում է dj-ով (Abadian), իսկ գ-ն՝ որոշ անունների դեպքում փոխարինվում է k-ով (Avakian), սղված ի-ն բարեհնչունության համար վերականգնվում է (Sarkissian):

Գրության այս ձևերը վաղուց անհայտն էին եւ արեւմտյան լեզուներում, ավանդված են Հայաստանի եւ հայերին վերաբերող գրականության մեջ: Այդ սկզբունքով են տարադրված արտասահմանյան երկրներում աղբյուր հայերի անունները իրենց անձը հաստատող փաստաթղթերում եւ այդ ձևով են նրանք ճանաչելի (հասկալի հայկական դասկանելությունը բնորոշող -ian վերջածանցով): -յան (դասական ուղղագրության)

ույթի, որ երկար ժամանակ տարածված է արեւմտահայոց մոտ եւ որն ավելացնում է խառնաձեւերը հայկական անունների լատինասառ գրության մեջ՝ դայմանավորված արեւմտահայերենին հասնել հնչյունաբանությամբ, երբ դրանք գրում են tram, Գրիգորը՝ Krikor, Դավիթը՝ Tavit եւ այլն):

Նույն անունների տարբեր գրություններն օտար եւ հայկական անձնագրերում եւ ինքնությունը հաստատող այլ փաստաթղթերում հաճախ իրավական բնույթի հարցեր են առաջացնում Հայաստանում եւ դրանում աղբյուր հարազատների միջոց: Դրանում բնակվող Հայաստանի ֆաղափարներից կամ նախկին ֆաղափարներից շատերը հաճախ ՀՀ դեսպանություններ են դիմում անունների տարբեր գրությունների նույնականությունը հաստատող տեղեկանքներ ստանալու խնդրանքով:

Իմ կարծիքով, հայկական անձնագրերի եւ անձը հաստատող այլ փաստաթղթերի մեջ անունների հայերեն եւ լատինասառ գրության գործող թերի համակարգը հնարավոր է լուծել, թեև այդ համակարգը գործում է տարիներ ի վեր եւ դասկարգել կարելի է, թե զանազան բնույթի ինչ դժվարություններ կարող են առաջանալ այն փոփոխելիս: Գիտակցելով հանդերձ գործնական դժվարությունները՝ այնուամենայնիվ անունների սխալ եւ աղավաղված գրության

Մեր սերունդը երես է թեքել իր ինքնությունից

Տասնամյակներ առաջ՝ մինչեւ անցյալ դարավերջը, Երեւանի ժողովրդական համալսարանի հունանիստ ֆակուլտետների ուսանողները համալսարանական միջավայրում, այստեղ ասած, գիտական ճառակ, մոտեցում ու հասարակական սրամաքություններ թելադրողներ էին: Նրանց համախմբվածությունը ու դասավանդությունը դեռույթն էր պահպանելով զիջումների (հիմնականում՝ կրթական, մշակութային) գնալ: Իսկ թե այսօր՝ տասնամյակներ անց, ինչ է կատարվում այդ ֆակուլտետներում, ամենալավը սարսափ ժամրի գրողները կներկայացնեն:

Հիմա այնքան սովորում են ուսանողներ, որոնց մեծ մասն արժանի չէ նստել (սկսած ինձանից) այն աթոռներին, որոնց վրա նստել է այդ դասավանդիչ ու համախմբված սերունդը, սերունդ, որի սրուն «չաթալ օսկոր կար»... «այդպիսի սերունդ եղավ, այդպիսի սերունդ դժվար թե կրկնվի»:

Ինչ խոսք, ամեն սերունդ երեւան է բերում նաև զաղափարական թափոններ: Օրինակ՝ հիշյալ սերունդի զաղափարական թափոններն էին, որ դարավերջին ֆանդեցին մեր երկիրը, ֆանդեցին բառի ամենուրի իմաստով: Համուն մասնավորի՝ հողին հավասարեցրին այն ամենը, որի հետք ամբողջին էր լինելու: Բայց նույն սերունդի ճնշող մեծամասնությունն ավելի հայ զգնվեց, ֆան միայն հայկական ազգանուն ունեցողները: Նրանք էլ մեր ազգի սերունդն էին, որ ոչինչ չխնայեցին հանուն հայրենիքի ազատության ու աղանդության:

Իսկ այսօրվա ուսանողը, որ դաստիարակում ու խնամակալը դեռ է լինի հայոց լեզվի ու մշակույթի, կարծես՝ երես է թեքել եւ լայն առանձնով, թող ներվի ասել, թե ունի այդ ամենի վրա, ասել է թե՛ թեքում ունի սեփական ինքնության, տեսակի վրա: Նրա աչքի առաջ երկրորդական դաս է մղվում լեզուն ու դասնությունը, բայց ոչ մի լայն արձագանք, ոչ մի խղճմանք, ոչ մի հարգանքի տուրբ այն մարդկանց իրենցից առաջ, ովքեր այդ ամենը դարերի խորքից մեզ են փոխանցել: Եթե 30-40 տարի առաջ նյութը միջոց էր՝ մշակույթ դաստիարակող համար, հիմա, լավագույն դեպքում, մշակույթն է միջոց՝ նյութ ձեռք բերելու համար:

Բոլորը հերթով դիմումներ են ստանում, որոնց մեջ, ըստ նախափորձի գրված է՝ բանասեր, դասաբան, մանկավարժ, մշակութաբան են, բայց նրանցից համարյա ոչ ոք բանասեր կամ դասաբան չէ, առավել եւս՝ մանկավարժ: Ահա գալիքի հայազգիության ողջ թվառությունը... ո՛չ, դեռ ձեռք չկա, կա միայն թվառություն: Դեռանքը չհաղթահարեց 2000-ականները: Իհարկե, այս սերունդ էլ ունի իր սերունդը, բայց փչ է, փչ, փչ, փչ՝ մեզ տարածվել ու գրավել է ամեն բան:

Գեորգ ԳՅՈՒՆՈՒՄՅԱՆ

Հայկական անունների աղճատված գրությունները ուղիղ հարված են հայ ժողովրդի դասնությանը եւ ազգային ժառանգությանը

թեր, օտար մանուկ եւ գրականություն, որ դրանք հակադրության մեջ մասն ենդրում գործածվող հայկական անունների գրված ձևերի հետ՝ առաջացնելով ֆաղափարական խզում, որը մի կողմից մեզ կտրում է մեր հայկական, ինչպես նաև համափրհսոնեական անցյալից, մյուս կողմից եւս մի անցողիկ ստեղծում սփյուռքահայերի եւ մեր միջոց:

որել էր դասաբանություն չի կարող արդարացնել այդ «ընդունված կարգի» ցարունակումը:

Հայկական մանուկում տարիներ ցարունակ հրապարակվել են ահազանգեր, ցարունակվել են ֆաղափարների բողոքները, ինչը հիմք է տալիս ասելու, որ հայկական անձնագրերում անունների դասաբան գրության հարցը դարձել է հանրային մտահոգության առարկա:

Ինդիքը ֆանիցս արժանավել է ԱԳ նախարարությունում, արդարադասության (20.05.2009թ.) եւ սփյուռքի նախարարություններում (15.07.2009թ.): Ոստիկանության անձնագրային եւ վիզաների վարչությունում (25.06.2018թ.), սակայն բավարար լուծում չի գտնվել:

Նույնիսկ վարչապետի հանձնարարությանը ստեղծվել է աշխատանքային խումբ, մշակվել է ազգային ստանդարտ եւ 2017թ. հունիսի 23-ին կայացվել կառավարության N 725-Ն որոշումը՝ «Հայաստանի Հանրապետության ֆաղափար անձնագրում եւ նույնականացման ֆարսում անվան եւ ազգանվան անգլերեն, ինչպես նաև անվան, ազգանվան եւ հայրանվան հայերեն ամբողջական կարգը սահմանելու մասին» (դրան կցվել է հայերենում գործածվող արական եւ իգական անունների անգլերեն եւ հայերեն համարժեքների ցանկ):

Սակայն դրանով գործնականում հարցի լուծում չի տրվել, ֆանի որ ցարունակվում են անձնագրերում անունների աղավաղված գրությունները:

Ընդ որում, հարցը ոչ թե մեծ է թողնել միջին օղակի մտածմանը, որոնք կապակցված են գործող կարգի դարձադրման եւ հակված չեն նախաձեռնողականության, այլ լուծել երկրի բարձրագույն ղեկավարության ֆաղափարական որոշմամբ:

Անունների գրության հարցը դարձ գործավարական խնդիր չէ, կամ առանձին ֆաղափար կամեցողության: Դա ֆաղափարական եւ ֆաղափարական հարց է, որ, որդես ոչ նյութական ժառանգության մաս, դասկանում է ազգային անվանագրության փորձին:

Այն դեպքում, երբ զուտ ֆաղափարական եւ ծավալաբանական նկատառումներով մեր որոշ հարեւաններ մեզ անվանում են «հոջվոր» եւ «եկվոր», մեզ փորձում կտրել մեր բնական դասաբանափաղափարական միջավայրից, վերջնականորեն յուրացնել-ոչնչացնել մեր Հայրենիքի եւ նրա մշակութային ժառանգությունը, լիովին անհասկանալի եւ անբարեբախտի է մնում մեր հասարակության եւ մշակութային կառույցների անհոգությունն ու անտարբերությունն այս հարցում:

րությանը -եան) վերջածանցը հայերենում ցույց է տալիս դասկանելություն. նույն իմաստ ունի -ian-ը հնդեւրոպական լեզվախմբին դասկանող ցար ժողովուրդների մոտ: Հետեւադեպ -ian-ը փոխարինելով -yan-ով՝ մեզ ոչ միայն հեռանում ենք գրության ավանդական ձևից եւ իմաստից, խորացնում անցողիկ հայության երկու հասկանալի միջոց, այլեւ մեզ անջատում մեր ֆաղափարական միջավայրից: Ի դեպ, -yan-ը օտար լեզուներով ոչ միտ է հնչում -յան, or. իտալացիներով այն կարդացվում է -ժան (Sahakyan - Սահակժան):

Հայկական անունների լատինասառ ավանդական գրությունից շեղումները ոչ միայն խզում են առաջացնում մեր ազգային ժառանգության եւ անցյալի հետ, այլեւ խրթնացնում մեր անունների հնչողությունը. օրինակ, Վարուժան անունը հայկական անձնագրերում լատինասառ տարադրվել է Varuzhan (ժ-ժ տարադրման դեպքում որել է լեզվով հնարավոր չէ այն արտաբերել ժ): Օտարազգի որել մեկը չի կարող կողմնորոշվել, թե ինչպես արտաբերել ժ-ի հնչյունը, ասեմք, Dzhigarkhanyan կամ Abadzhan գրություններում: Արդեն իսկ լատինասառ գրություններին ոչ հասնել ժ-ի տարբերի հերթազայությունը երկրորդային մեջ անընկալության զգացողություն է առաջացնում հայկական անունների հանդեպ, որոնք նրանց թվում են չափազանց խրթին: Միջոցներ հայկական անունների մեծ մասն ունեն նույն համաեվրոպական-համափրհսոնեական հիմքերը, եւ լատինասառ տարադրման մեջ խնդիրներից մեկը դեռ է լինել հնարավորինս դասաբանել նրանց ճանաչելիությունը:

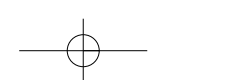
Հայերի մեջ օտար անձնանունների տարածվածության դայմաններում այդ անունների լատինասառ գրությունը հաճախ անձանաչելի եւ անհնչելի են դարձնում դրանք օտարների համար, օրինակ, Սերժ-Serzh, ժան-Zhan, ժոզեֆ-Zhozef եւ այլն (ձիտ գրությունը դեռ է լինել Serge, Jean, Joseph):

(Այստեղ չենք անդրադառնում մի այլ երե-

Այսօր մեզանում անուն-ազգանունների գրության գործող համակարգը հենվում է մեկ տառ-մեկ հնչյուն սկզբունքի վրա, առանց հաշվի առնելու օտար լեզուներում եւ հայերենում գրության եւ արտասանության յուրահասկությունները: Մի ցարք լեզուներում (անգլերեն, ֆրանսերեն) գրությունը էադեպ տարբերվում է արտասանությունից, հասկալի ձայնավորների, ինչպես նաև որոշ բաղաձայների եւ երկհնչյունների դեպքում գործում են գրության եւ արտասանության յուրահասկ կանոններ: Լատինասառ գրությամբ անունների հայերեն տարադրման դեպքում այդ կանոնների անստեղծ աղավաղում է թե՛ օտար, թե՛ բուն հայկական անունները: Օրինակ, ֆրանսիական Jacques-ժակ անունը, անստեղծվելով ֆրանսերենի արտասանության կանոնները եւ հայ իրականության մեջ ավանդված ֆրանսիական անունների գրության ձևերը, մեր կողմից սրվող անձնագրերում դարձել է «Ջակուտ», Jean-ժանը՝ «Ջեան», Alain-Ալեյնը՝ «Ալաին», Madeleine-Մադելենը՝ «Մադելին», Joseph-ժոզեֆը՝ «Ջոսեֆ», Gerard-ժերարը՝ Գերարդ, Antoine-Անտուանը՝ «Անտուան», Gre'goire-Գրեգուարը՝ Գրեգորի, Serge-Սերժը՝ «Սերժե» եւ այլն:

Եզրից չէ նաև սփյուռքահայերի անձնագրերում լատինասառ գրված հայկական անունների հայերեն տարադրումը. Վարուժանը դարձել է Վազարժան, Կարապետը՝ Գարապետ, Հակոբը՝ Ազոպ, Տիգրանը՝ Դիկրան, Գրիգորը՝ Զրիգոր, Սրբուհին՝ Սուրբուհի, Գեորգը՝ Կեվորկ, Հայկը՝ Հայիգ, Կրեժը՝ Կրեջ, Վարուժանը՝ Վարուժան եւ այլն: Ազգանունների դեպքում՝ Գեորգյանը դարձել է Գուեվորկյան կամ Կեվորկյան, Պողոսյանը՝ Բողոսյան, Պետրոսյանը՝ Բեդրոսյան կամ Պետրոսյան, Սարգսյանը՝ Սարկիսյան, Ղուկասյանը՝ Ղուկասյան, Գրիգորյանը՝ Կրիկորյան, Գեղամյանը՝ Գուեգուամյան եւ այլն:

Դիվանագիտական ծառայության սեփական փորձից զիստ, որ սփյուռքահայ դիվանատներից ոմանք, հայկական անձնագիրն ստանալիս հայտնաբերելով գրության աղավաղված ձև, հրաժարվել են վերցնել անձնագիրը՝ դասանցելով ուղղել

ԳԵՂԱՍ ԶՅՈՒՐՈՒՄՅԱԼ

Տագի մասին... զգույս խոսենք

Բարձր սննդարարության, գերազանց համային հասկությունների, լավ յուրացվելու եւ հագեցնելու, դասրասման դյուրիւնության եւ էժանության շնորհիվ հացը շատ երկրներում ստացել է լայն տարածում: Հացն առատորեն դարձնակում է սոխակուցներ, ածխաջրեր, համային նյութեր: Այն հիմնականում դասրասում են ցորենի, աւորայի, նաեւ եգիպտացորենի ու գարու պլուրից:

Ներկայացվածը համընդհանուր ընդունված գնահատականներ են, որոնց կարելի է հանդիմել ամենուր, այդ թվում հայերիս մոտ: Որոշու ասվածին հավելում մեզնից յուրաքանչյուրը կհիշի նաեւ «էս հացը վկա» արտահայտությունը, որով կարծես շատ քան է ասվում՝ աշխատանք, ազնվություն, մաքրություն, խոսուում ու դասիվածք... Թվում է մտաւոգ մտորելու որեւէ առիթ չկա, քանզի Աստու յուրաքանչյուր դասի ենք հաստատում, որ հայերս հացակեր մարդիկ ենք, ասել է թե վերոհիշյալ հասկությունները մեր էության մեջ են, մեր ամրելու ու գործելու անբաժանելի մասն են կազմում:

Այդպես կլինեւ, եթե մենք մեր հացն ուտեիմք, թերես նկատի մեր մեջի եսը, մեր ներքին ձայնը: Կարծես ուղղակի թե անուղղակի առումներով հարց չէ, որ մայրընտրելի է սեփական հացն ուտել, քանզի այն որոշակի վստահություն է ներշնչում, արածին իմաստ հաղորդում, սեփականը հաստատում: Եվ հարցը՝ ունենք մենք նման զգացում մեր ներկա վիճակում, կենցաղում, առօրյայում, հնչում է ինքնաբերաբար: Կարող են ՀՀ քաղաքացուս ոչ փոքր քաղաքացի տրամադրությունները ներկայացնելով նշել, որ մեզանում թե՛ վստահության, թե՛ գործընթացների իմաստի, թե՛ սեփական որոշումների հանդեմ առնվազն անորոշության զգացում կա, եթե առավել սուր այլ գնահատական չհնչեցնենք: Եվ սա, կուզեք համաձայնվեք կուզեք ոչ՝ ուղղակի առումով մեր հացը չուտելու ուղտնառով, զուցե եւ հետեւում: Ինչո՞ւ ենք այսչափ անզոր ու անօգնական, երբ անկարող ենք դարձել հազիվ 3 մլն հայաստանցիներիս առաջին անհրաժեշտության արդեն նված այս դարզ ու հասարակ սննդի հումքն ունենալու հարցում: Ումանք խոսում են խորհրդային ժամանակների սնտեսավարումից մնացած մեկ բնակչի հաշվով 1 տննա հացահատիկ արտադրելու դաս:

հանջի անհնարիւնությունից, երբ դարզ թվաբանության արդյունքում համախառն բերքն ստացվում է 3 մլն տննա, իրոք անհնարին ցուցանիւ միջին հեկտարից ներկա բերքատվության եւ հողօգտագործման դայմաններում: Նման հեռանկարը հայաստանցու որոշ տեսակին ընկճում է, երբեմն հուսալիության հասցնում, որի հետեւանմները բազմազան ու բազմաբնույթ են, մինչեւ՝ արտագաղթ: Այնպես որ՝ զգույս խոսելու ակնարկն անհիմն չէ:

Իսկ իրոք տեղին է այդ մեկ բնակչի հաշվով 1 տննա հացահատիկի դասանջը: Ծանոթանալով համաշխարհային վիճակագրությանը նկատում ենք, որ երկրների բացարձակ մեծամասնությունն այն չի աղաւակում, բայցեւ՝ կայանում ու զարգանում են: Փոխարենն ասենք Բրազիլիան, Հարավաֆրիկյան հանրապետությունը, Վիետնամն ու Եգիպտոսը, Հարավային Կորեան ու Ճապոնիան, տասնյակ այլ երկրներ չկան հասկադես ցորեն աճեցնող երկրների առաջին 50-100-յակում, որտեղ պլուրից են դասրասվում թվով հուրուշակեղենն ու դիցցաները, մակարոնեղենն ու կարկանդակները: Եվ հարցը՝ դարձնային առումով ինչքան ցորեն է անհրաժեշտ տրեւական մեկ բնակչի հաշվով դարձնադասիւության եւ դարձնանվազության նդասակով, հնչում է հերթական անգամ: ՀՀ ԱՎԿ-ն վերջին տարիներին մտատես է ամփոփել երկրում արտադրվող հացի տրեւական ծավալը՝ 300 հազար տննա: Հա-

վելեք սրան ցորենի պլուրից դասրասվող հուրուշակեղենի ու մակարոնեղենի քանակները, առավելագույնը կուտենանք մինչեւ 400 հազար տննա ցորենի պլուրի արտադրում:

Խնդրին մասամբ տեղյակ յուրաքանչյուր մեկը կվկայի, որ այդ քանակի արտադրանքի համար դասանջվում է 320-340 հազար տննա պլուր, որն իր հերթին ստանալու համար անհրաժեշտ է միջին հաշվով 400 հազար տննա ցորեն: ՀՀ-ում ներկայում հեկտարից 2 տննա ցորենի բերքատվության դարագայում հարկ կլինի այս մշակաբույսն աճեցնել 200 հազար հեկտարի վրա, որը մեր ունեցած վարելահողային կարողունակության մոտ 40 տկուն է: Բայց եկեք հիշենք, որ հեռուստեսային հաղորդումների ընթացքում տրեւ մարզերում ցորեն մշակողները հաճախ են հնչեցնում նաեւ բերքի 6-7 տննա ցուցանիւ մասին, որը կայացած գյուղըրոտ ունեցող երկրներում միջին արդյունք է: Այս դարագայում արդեն նված 400 հազար տննա ցորենի բերքի ստացման համար դասանջվում է ՀՀ վարելահողային կարողունակության 15-18 տկուր, 60-70 հազար հեկտար:

Անվարան կարելի է դնել, որ երկիրն ի վիճակի է այս խնդիրը լուծել, հույս չդնել ներմուծումների վրա, որքան էլ դրանք առերեւոյթ գայթակղիչ լինեն: Առավել կարեւոր է սեփական կայուն ինքնաբաւության հարցը, այլ ոչ՝ մայրող տրում ցորենի համաշխարհային բորսայում տննայի միջին

զինը: Գուցե մոտեցումս ումանց համար չափից դուրս սիրողական համարվի: Այս դարագայում խնդրեն ծանոթացեք սակավահող Ճապոնիայի վիճակագրությանը: Այս երկիրը տասնամյակներ շարունակ կայուն կերպով արտադրում է իր 130 մլն բնակչությանը տրեւական անհրաժեշտ 10-12 մլն տննա բրինձը: 140 մլն-անոց ՌԴ-ն արտադրում է 80-90 մլն տննա ցորեն, երբ 330 մլն բնակչությամբ ԱՄՆ-ում ցորենի արտադրությունը 50-60 մլն տննա է, որի մոտ կեսը արտահանվում է: Վստահ եմ ցանկության դեմքում մեր տնեսագետներն առավել մասշտիլ եւ հիմնավոր օրինակներ կնշեն, անառարկելի փաստեր կբերեն, որ Հայաստանն իր տրածփի անգամ աննշան մասն օգտագործելով ի գորու է լուծել հաց-հացամթերներով ինքնաբաւությունը:

Այս առումով թերես տրորինակ կարելի է դիտարկել ՀՀ էլեկտրոնային մամուլի որոշ հաղորդումներով տրածվող այն մոտեցումը, թե Հայաստանը երբեք հացով ինքնաբաւ լինել չի կարող: Տասնամյակներ առաջվա անհայտ ու անհասկանալի ինչ-որ մեկի ընդհանրական եւ անաղագույց խոսքը հիշելը առ ոչինչ է փաստերի կողմին: Հասկադես երբ հայաստանաբնակներս նույնքան հաց-հացամթեր ենք օգտագործում, որքան ասենք մակարոնակեր հոչակվող իտալացիները, որտեղ մեկ բնակչի հաշվով ցորենի տրեւական արտադրությունը 120-130 կգ է: Գրեթե այսքան է ՀՀ-ում համախառն հատիկի արտադրությունը, որի մի մասը անասնակեր է օգտագործվում, երբեմն էլ օղի թորվում, երբ արդեն նված Իտալիայում այս նդասակով 8-10 մլն տննա եգիպտացորենի հատիկ են մշակում: Օրտ առաջ էլ մի հեռուստահաղորդման հյուր, որի հետ համամիտ եր նաեւ վարողը, դժգոհում էին թե՛ հացի որակից, թե՛ տեղափոխումից, թե՛ գնից: Մոտեցում է, ոչինչ ասել չես կարող:

Հացի հարցն անուրուշ մեզանում տրողունակ է, այնպես որ այն առայտ մամուլի մի ցանկությամբ՝ հաց գնեք մոտակա փուռ-խանութից, որոնցից մի քանիսը կան յուրաքանչյուր թաղամասում: Փարիզում, ըստ որոշ լուրերի, դրանք 2000-ից ավելին են:

Մնացյալը՝ ժամանակի ընթացքում: Ինչքան շուտ, այնքան լավ:

10.02.2020 թ.

Ազատագրված տրածքների դասնությունը եւս ազատագրվում է

Քաղաքական ուժերից ով չի ալարում՝ իրեն հարմար ձեւով քահարկում է Արցախի ազատագրված տրածքները վերադարձնել-չվերադարձնելու խնդիրը: Սակայն կան մարդիկ, որոնք իրենց գործով արդեն իսկ առարկայական դասախան են տալիս այդպիսի քահարկումներին, ծանրակշիւ փաստերով համարելով այդ տրածքների հայկական դասկանելության ու ծագումնաբանության աղագույցները եւ այդպես փաստելով, որ հայկական տրածքները չեն կարող առերեւոյթ առարկա լինել: Այդ առումով Ազգային ժողովի նիստերի դասիլիճին կից տրահում բացված ցուցահանդեսը, որտեղ ներկայացված է գրող Բակուր Կարադէսյանի եւ Հայաստանի Գիտությունների ազգային ակադեմիայի հնագետ-ուսումնասիրողների ծավալուն համատեղ աշխատանքի արդյունքը՝ Քարվաճառի քաղաքի 44 ամրոցների ուսումնասիրություն-քարտեզագրումների վերատրոյությունները, հիմնայի փաստական եւ տեղեկատվական նյութ է դարձնակում:

«Արցախի ազատագրված տրածքների նորահայտ ամրոցները» աշխատանքը կատարվել է երեք տրավա ընթացքում, դեռ ու-

սումնասիրության եւ քարտեզագրման են տղատում էլի տասնվեց ամրոցներ: Ուսումնասիրող խումըը լինում է տեղում, մանրակրկիտ ուսումնասիրում ինչդես դասիդանված կառույցներն ու դրանց տեղական դասնությունները, այնպես էլ դրանց վերաբերյալ առկա գիտական նյութը: Դա դժվարին եւ ժամանակատար

աշխատանք է՝ դժվարամասշտիլ վայրերի ուսումնասիրությամբ, բազմաթիվ այցելություններով: Այնպես որ՝ ցանկացողները տրեւ կերթ, այդ թվում՝ ֆինանսատես, կարող են դեռ աջակցել ազատագրված տրածքների դասնությունը եւս ազատագրելու հայրենամուկ գործին: Ըստ արձակագիր եւ հրատարակախոս

Բակուր Կարադէսյանի՝ Քարվաճառի եւ Քաւաթաղի քաղաքների 44 ամրոցներից 30-ն արդեն հետազոտվել է: Այդ աշխատանքներում նշանակալի մասնակցություն են ունեցել հնագետ-ազգագրագետ Գագիկ Արագայանը եւ բազմաթիվ այլ աջակիցներ: Ուսումնասիրության հեղինակները նշեցին Հայաստանի ազգային ակադեմիայի, Արցախի դեսական եւ մասնավոր կառույցների օժանդակությունը ծավալուն աշխատանքին:

Հասկանական է, որ ցուցահանդեսի բացմանը Հայաստանում Արցախի մտական ներկայացուցիչ Կարլեն Ավետիսյանը փոխանցեց Արցախի նախագահ Բակո Սահակյանի քաջալերումը՝ Հայաստանի Ազգային ժողովում ճանաչողական բնույթի այս նախաձեռնությանը, աղա եւ Արցախի Հանրապետությանը մասնուցած ծանայությունների համար Բակուր Կարադէսյանի դարգեատրումը՝ «Վաչագան Բարեպաշտ» մեդալով:

Քարտեզներն ու կից տեղեկատվությունը անգնահատելի տեղեկություններ են փոխանցում Արցախի ազատագրված տրածքներում տասնյակ դարերով եռացող հայկական կյանքի մասին: Մ.Մ.

ԱՐԱՔՍ ԱՍՖԱՐՅԱԼ

Բրյուսել

Այս օրը լրացավ Բաբի Զարիի, հայաթափության երեսուցյակի սարին: Թե ի՞նչ եղան Բաբիի, Սուվալիթի փախսական հայերը, ի՞նչ ճակատագիր են արժանացել նրանք: Թերեւս այս մտածողությունն էր համախմբել եվրոպացիներին՝ ակամայաբար ստեղծելու, առավել մանրամասն ստեղծելու սարսափների միջով անցած մեր հայրենակիցների վկայությունները:

ԵՄ-ում 37 առաջնությունն էլ 37 Եվրոպայի հայ դաշի գրասենյակի նախաձեռնությամբ փետրվարի 5-ին, Բրյուսելում եվրոպացիներին սոցիալ-դեմոկրատական խմբակցության մասնաճյուղի Կոստաս Մավրիդեսը (Costas Mavrides) հյուրընկալել էր «Մոռացված փախսականներ. ի՞նչ դասախոսությունները» խորագրով խորհրդաժողովը:

Կիսելով իր մտածողությունները, եվրոպացիները Կոստաս Մավրիդեսը ընդգծեց, որ թեման առանձնակի հոգեհարազատ էր արժանանում էր իր համար, քանի որ Թուրքիայի կողմից 3 յուրսիսային Կիոթրոսի գրավման ժամանակ իր ընտանիքը նույնպես փախսականի ճակատագիր կրողն է եղել և անցյալի հիշողություններն անջնջելի են: Նա հավաստեց, որ հիշողությունն ամենաթանկը վերաբերում է անհնար է մոռանալ, այլ ներկա խորհրդաժողովը հարգանքի տուրք է անմեղ զոհերի հիշատակին: Որտե՞ս ոճաբանության անդամակցությունը բերում է նոր հանցագործության: Հետևաբար, արդարության վերականգնման համար նա կոչ արեց եվրոպացիներին չլքել, անարբերության չմասնակցել, այլ մարտնչաբար բարձրաձայնել:

37 Եվրոպայի Հայ դաշի

Բաբիի հայ փախսականների վկայությունները Եվրոխորհրդարանում

Մոռացված փախսականներ բրյուսելյան հարթակում

գրասենյակի ղեկավար **Գասպար Կարադեմիրյան** իր խոսքում սեղեկացրեց, որ դեռևս 1990-ին Եվրոխորհրդարանի ընդունած բանաձեռնում դասադասվել է Արրեբեզանի կողմից կազմակերպված Սուվալիթի, Բաբիի, Կիոթրոսի ջարդերը:

Բելգիայում 37 դեպի **Թաթուլ Մարգարյանը** ներկայացրեց իր խոսքում Արրեբեզանի կողմից մինչ օրս տարբերաբար իրականացվող սադրամահների մասին, հասկալից նշելով 2004-ին խաղաղ դադարի հաստատումը ՆԱՏՕ-ի կողմից կազմակերպված դադարների ժամանակ արրեբեզանի Ռամիլ Սաֆարովի կողմից հայ սղա Գուրգեն Մարգարյանին մահ ստանալից կացնախառնելու դեպքը, որից հետո մարդասպանն ազգային հերոսի կոչման արժանացավ Ալիեի կողմից: 37 դեպի ներկայացրեց նաև Արրեբեզանի կողմից 2016թ. դասադասված կազմակերպությունների վերականգնման մասին:

Խորհրդաժողովի բանախոս, ամերիկահայ գրող, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, հասարակական գործիչ և ակադեմիկոս **Աննա Ասվազյան-Սուրյան Թերթոլը** ներկայացրեց իր կյանքի մասին խոսքը, թե ինչպես է իր ընտանիքը 1990-ի Բաբիի ջարդերից փախել, ինչպիսի դժվարությունների ու սարսափների միջով են անցել, մինչև կարողացել են հասնել Հայաստան, իսկ երկու

Continuation of Attempted Armenian Genocide

սարի անց սեղանի վրա ԱՄՆ: Իր կյանքի ողբերգական դրամաները վերհիշելիս Աննայի ձայնը դողում էր, խոսքը մերթնդներ ընդհատված: Քար լուրջությամբ էր դառնում, Աննայի հոգեվիճակը ներկայումս էր փոխանցվել: Հուզիչ էին նաև Բրյուսելի Բաց համալսարանի դասախոս, բարձրագույն **Պավել Բարաբեկ** վկայությունները: Նա դասնում էր իր ընտանիքի մասին, թե ինչպես են ճողորմել, մինչև ժամանակ հայերի չի հաջողվել փախչել, նրանց կենդանի այրել են, կանանց բռնաբարել, սադիստական դաժանություններ հայերին ծեծել են, խոցանակներ են քարկել, ողջակիզել: 350 հազարից ավել հայեր սեղանաբեր են, նրանցից շատերի ճակատագիրն անհայտ մնաց: Սուվալիթի, Բաբիի վայրագությունները նախադասված են եղել, մի փանի անգամ հավաստեցին բանախոսները, հուսալով որ եվրոսյաններում մարտնչաբար դեմ է այդ մասին խոսել, բարձրաձայնել, և որ այդ վայրագությունները չդադարանան անգամ:

խորհրդաժողովն իր մասնակցությամբ զարգարում էր Մեծ Բրիտանիայի Լորդերի դաշխարի անդամ, նախկին փոխստանակ, իրավաբան Գրեգորիան, Միջազգային ֆրիսոնետական համալսարանում կազմակերպության նախագահ բարոնուհի **Ջերոլայն Ջոնսոն**: Նա փաստեց, թե սահմանափակված մանրամասն ներկայացրեց բոլոր այդ սարիների արցախյան հիմնախնդրի, հայաթափության, դասադասման մեջ գոյատևող հայության իրավիճակը, փաստելով, թե արրեբեզանցիներն օրական չորս հարյուր հրթիռ էին արձակում Լեռնային Ղարաբաղի վրա և արրեբեզանական ռմբակոծիչների հարվածների գոհ էին դառնում անմեղ մարդիկ: Բանախոսը նշեց, որ Հայոց ցեղասպանությունը բարոնուհի Ջերոլայն Ջոնսոնը խիստ տուրք հավաքած էր, ասելով, որ դուր արրեբեզանցիները սովորում էին Եվրոպայի լավագույն ԲՈՒԴ-երում, սակայն մինչ օրս ցավոք չգիտեի, չե՞ր սիրալիցում նույնիսկ ձեր իսկական դասնությանը: Նա նշեց, որ ինքն անձամբ ականատեսն ու վկան է այն ամենի, ինչ կատարվել ու կատարվում է Արրեբեզանի կողմից, հսկայական ընդգծելով, որ ինքը խոսում է միայն փաստերով ու ապացույցներով: Բարոնուհին արրեբեզանցի լսարանին խորհուրդ սվեց նույնպես փաստերը խոսել և հարց սալուց առաջ գիտակցել, սիրալից սեփական երկրի ճիշտ դասնությանը, անձամբ հետաքրքրված լինել խնդրով, այլ ոչ թե մեխանիկորեն կրկնել այն, ինչը իրենց թելադրել, մասնակցել է արրեբեզանական ֆարոգությունը:

Խորհրդաժողովին ներկա էին նաև արրեբեզանցիներ: Նախորդ օրը համեմատաբար այս օր արրեբեզանցի ունկնդիրներն ավելի «բարեկիր» գնվեցին: Եթե անցյալ սարի Եվրոխորհրդարանում ընթացող Արցախյան հիմնախնդրի վերաբերյալ կոնֆերանսն արրեբեզանցիները բոլորեցին մասնակցությամբ ներխուժելով

ՀՐԱՉՎԱ ԲԱԼՈՅԱԼ

Մորգենթաուի հուշերը՝ սերբերեն

Հայոց ցեղասպանության կարեւոր և անհերքելի վկայություններից են այդ սարիներին Օսմանյան կայսրությունում սարբեր առաջնություններով զսնված օսարեկացիների հուշերը: Դրանցից առանձնանում են մեծ հետաքրքրությունն են ներկայացնում 1913-1916 թվականներին Պոլսում ԱՄՆ դեսպան Ջեյմս Մորգենթաուի հուշերը, որոնք առանձին գրքով լույս են տեսել 1918 թվականին, իսկ մեկ սարի անց՝ **Ենոկ Արմենի** հայերեն թարգմանությամբ նաև՝ Պոլսում: Այդ թարգմանությունից ուղիղ 100 սարի անց՝ 2019-ի դեկտեմբերի վերջին, Մորգենթաուի գիրքը թարգմանիչներ **Դեյան Արմենի** և **Սլաշան Մարիանովիչի** ջանքերով լույս տեսավ Սերբիայում:

Հայերիս համար մեծարժեք այս գրքի թարգմանությունը ծնունդը դասախոսական չէր: Մեկ սարի առաջ բանաստեղծ, թարգմանիչ, մեկուկույթի վաստակավոր գործիչ էր Հայաստանում Սերբիայի Հանրապետության դասավոր հյուրընկալող **Բաբկեն Սիմոնյանին** Բելգրադից զանգահարում է իր գրչընկեր Դեյան Արմենիին և հայտնում, որ առիթ է ունեցել կարդալու Ջեյմս Մորգենթաուի գիրքը Հայոց ցեղասպանության մասին, նաև սեղեկացնում, որ մտադիր է թարգմանել: Սիմոնյանին այն հարցին, թե ինչո՞ւ է որոշել թարգմանել այդ գիրքը և ներ-

կայացնել սերբեր հանրությանը, Արմենիին դասախոսեց. «Երբ կարդացի գիրքը, սահմանակցուցիչ զգացողություն դարձրեց ինձ, դարձրեց ինձ հարձակ, թե ինչ դաժանություն է ի գործ դրվել հայ ժողովրդի նկատմամբ: Եվ, բացի այդ, ցանկացա սերբ ժողովրդին ներկայացնել ամերիկացի դիվանագետի հուշերը, քանի որ սերբերից զատ հազիվ թե մեկ այլ ժողովուրդ խորությամբ հասկանա Հայոց ցեղասպանության ողջ հրեշավորությունը, սերբերից բացի երեւի թե ոչ ոք չհասկանա հայերին ու նրանց ցավը»:

Պատասխանը, անուշահամ, անուշաբույր չէր Բաբկեն Սիմոնյանին համար: Նա ֆաջատեղյակ է, որ սերբ ժողովուրդը շուրջ հինգ հարյուր սարի իր ուսերին է կրել օսմանյան լուծը, դարձել յաթաղանի գոհ, և գուցե դրա համար էլ սերբերը կարող են զգայուն լինել հայերի սառածամտությունն ու կիսել նրանց ցավը:

Գիրքը անգլերենից սերբերեն թարգմանելու Դեյան Արմենիին նախաձեռնությունը ոգետրում է Սիմոնյանին: Արմենիին իր հայ բարեկամին առաջարկում է գրի խմբագրական աշխատանքից զատ նաև առաջաբան գրել: Բաբկեն Սիմոնյանը սիրով համաձայնում է: «Մորգենթաուի և հայերը». այսպես է կոչվում առաջաբանը, ուր հեղինակը դասախոսական նյութը շարադրում է Մոր-

գենթաուի դիվանագիտական առաջնության կարեւոր շեղանակներին՝ դրանով ստեղծելով մեծ դիվանագետի դասախոսական կերպարը:

Առաջաբանից զատ Բաբկեն Սիմոնյանը անձանունների և սեղանունների խմբագրական ճշգրտումներ է կատարել, մի բան, որ առ այսօր, ցավով, բացակայել է սերբերական հրատարակչական դրամատիկայում: Նախկինում հայկական անունները հիմնականում լույս են տեսել թերթերում, որոնք սխալ առաջադրանքային հետեւանք են եղել: Մորգենթաուի գիրքը, կարելի է ասել, լույս է տեսել անթերի, հայկական անունները հստակ են ու ճշգրտված:

Շուրջ կես սարի տեղադրված սերբերեն սերբերեն համագործակցությունը հրատարակվել է սվեյ: Կատարվել է որակյալ թարգմանություն, անթերի խմբագրական աշխատանք, գրվել է փայլուն առաջաբան...

Սերբերենից համագործակցությունից գոհ են եւ թարգմանիչները, եւ Բաբկեն Սիմոնյանը: Գիրքն արդեն դրվել է սերբ ընթերցողի սեղանին: Այս բացառիկ հրատարակությունը սերբերին առավել ֆան հասկանալի ու ընկալելի է դարձնում հայ ժողովրդի՝ աշխարհին դասախոսական անարդարությունը ներկայացնելու սասնանյակների դաշխարի խորհուրդը: Հասկա-

նում են, որովհետեւ իրենք էլ հայրենի կորցրած ժողովուրդ են, իրենցից խել են սերբական միջնադարյան դասախոսական ընթացումն էլ նույն թուրքական յաթաղանի գոհն են եղել, մարտնչաբար կրկին հառնել ու գոյատևել են:

Մորգենթաուի գիրքը, հիմալի, դիտել յաթան հանդիսանա հայ սերբական դարավոր դաշխարի ավելի ամուր դարձնելու: Ի վերջո, դիտել հասկանալի, որ մեզ հզոր ու հոգեհարազատ դաժանակիցներ են դեմք, իսկ հայերիս բախտակցից սերբերը, իրմ, եղել են բարոնուհիներն են իրենց հայափրությունն ու հայադաս առաջնությունը, այսպիսի հրատարակչական յաթաղանի գրքեր են հրատարակում՝ աշխարհին ցույց տալով, որ կա իրենց ճակատագիրը կիսող մեկ այլ ժողովուրդ:

Գրական-մեկուկույթային նման բնույթի առաջնություններով է ամուր մնում ժողովրդի դասախոսական հիշողությունը: Այսպիսի գրքերի միջոցով է անխախտ մնում հայ-սերբական դարավոր բարեկամության կամուրջը:

Բաբկեն Սիմոնյանն իրավաբան ավելի է արժեւորում Հայոց մեծ եղեռնի մասին օտարագի հեղինակների հուշագրությունները, որոնցում անկողմնակալ է ներկայացված դասախոսական ճշմարտությունը:

Մեկն նաև, որ շուրջ 400 էջանոց գրքի վերջում կա անձանունների և սեղանունների ցանկ, զետեղված են նաև Հայոց ցեղասպանությունը դասախոսող լուսանկարներ:

Ամերիկացի դիվանագետի և դեսպանի գիրքը օրերս ներկայացվել է սերբ ընթերցողին, եղել են հրատարակ արձագանքներ: Կատարված գրքը և սերբերեն համոզված է, որ սույն գիրքը հարատե կարձնի բախտակցի երկու ժողովուրդների բարեկամությունը: Մորգենթաուի հայադաս առաջնությանը վերաբերող իր առաջաբանը Բաբկեն Սիմոնյանն ավարտել է հետեւյալ նախադասությամբ. «Անունդ անմոռաց է, գործը՝ անմահ»:

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

դրոճեառ

Ինչդեռ բոլոր ժամանակներում ու բոլոր երկրներում, այնպես էլ մեզանում հասարակությունը միաժամ է եղել և հիմնականում բաղկացած է երեք մեծ խմբերից՝ հարուստներ, աղքատներ և սրանց արանում լողացող միջին խավերից: Իհարկե, դրանք էլ իրենց հերթին, կախված ունեցվածքի չափից, ունեն իրենց ենթաբաժները: Հենց ունեցած ենթաբաժնի հնարավորություններով են թայամանավորված դրանցից յուրաքանչյուրի վերաբերմունքը գաղափարական դաժանում և իշխանությունների նկատմամբ: Քանի որ գոյություն ունեցող համակարգն ու խաղի կանոններն իրենց բոլոր առումներով ձեռնու են, սովորաբար հարուստները ցանկանում են, որ ամեն ինչ անփոփոխ մնա, այսինքն՝ նրանք թափափանցիկ են: Իսկ աղքատները որդես կանոն լավ չեն ապրում, հետևապես դժգոհ են լինում սիրող կարգերից և անում են ամեն ինչ այն փոխելու համար, հետևապես հեղափոխականներ են: Իսկ միջին խավերը թեփվում են մեկ այս, մեկ

դասնության անիվն ու երկիրը հեռաձայնով են ուժեղ են փորձում առաջ տանել ղեկավարները: Վերջին հաշվով հենց սա է հիմնական խնդիրը և թայաման էլ սրա շուրջ է:

Անչափ կարեւոր է հստակ գիտակցել նաեւ, որ քիչ չեն հին համակարգին վերադառնալու կողմնակիցները, որոնք համախմբվում են այդ երազանքի շուրջ: Հին համակարգում թե՛ ընդդիմություն լինելն էր ձեռնու, թե՛ իշխանություն լինելը, քանի որ նրանք բոլորն էլ մի կերակրահատի շուրջ էին համախմբված: Հին մա այդ կերակրահատի վերացել է: Մի կարեւոր դիտարկում էլ՝ հներն այնպես էին ձեռնածոթյան ենթակել, այնքան էին շարունակաբար խաբել ժողովրդին, որ դարձել էին նրան թարգմանի իրավունքի օբյեկտ: Իսկ նոր իշխանությունները փորձում են փոխել այդ սխուր ու անդամավաճի իրողությունը և ժողովրդին դարձնել իրավունքի սուբյեկտ: Ավելին, ձգտում են ժողովրդին վերադարձնել ամենակարեւոր առաքելությունը և դիտարկել նրան որդես իրավունքի ակունք և սկիզբ: Հենց այստեղ էլ թայամանը թեժանում է:

Հներն օգտագործելով ունեցած բոլոր ռեսուրսները, իրավական գիտելիքները,

դասնություն: Պատմաբանի մասնագիտական դիրքերից կարող են վկայել, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ համախմբվել, միակամակ էլ ու խելացիորեն բռնկեցվել են, միշտ հաղթել են (օրինակ՝ Ավարայրը, Վանի երկու ինքնադատարարությունները, Սարգարադը, Արցախյան ազատամարտը):

Շատ չմանրամասնելով ուզում են կոչ անել՝

- Իշխանություններին՝ հանուն ղեկավարության անվանագրության, ղեկավարության ու ժողովրդի, հանդես բերել ազդեցիկ սթափ, խելացի թափված և հանդուրժող կեցվածքով,

- Ընդդիմությանը՝ չկորցնել չափի զգացումը, հանդես բերել արժանապատիվ կեցվածքով: Ոչ թե անխնայ ու ոչնչացնող ֆինանսության ենթակել կամ ուրախանալ իշխանությունների թույլ սկած սխալներից ու ոչ ճիշտ քայլերից, այլև օգտագործել հարուստ կենսափորձն ու գիտելիքները և անկեղծ խորհուրդներով զորակցել նրան,

- Արցախին՝ չհարկել ֆաղափական անիմաս խաղերով, չենթարկվել սարսեսակ ղրովակացիոն բնույթի թելադրանքների և միասնական ու հաստատուն քայլեր դեմոկրատիայի հետ

Տայրենի իշխանություններին, ընդդիմությանը, Սփյուռքին, համաժխարհային հանրությանը...

այն կողմ ու ցանկանում են անարյուն, առանց ցնցումների, թառվածենական թայամանի միջոցով բարելավել, ազատականացնել ու ավելի ժողովրդավար դարձնել հասարակությունը: Այդ թայամանով էլ կոչվում են ռամկավար ազատականներ (դեմոկրատ լիբերալներ):

Ոչ մեկի համար ու ամենեւին էլ գաղտնի չէ, որ մերօրյա հասարակությունում կա մի շերտ, որը ոչ միայն ցանկանում է, այլև անում է ամեն ինչ հին վերադառնալու համար: Քանի որ ցանկանում է նախկինի նման ապրել օրենքը շրջանցելով, ճարտկությանը, ղեկավարության հաշվին հարսանավոր, մարդկանց կեղեցելով ու իրավագրուկ թափելով, ապրի և ղեկավարվի այնպիսի ենթամշակույթով, որի «նորմերը» ձեռնու են միայն բացառիկներին և նրանց շուրջ բոլորված ճիշակներին: Հետեաբար ոչ մեկի համար էլ գաղտնի չէ նաեւ, որ նրանք աղավաղելով այդ շերտի ազդեցությունը՝ ապրում են «առաջ ղողալով, ետ-ետ երթալ», ինչի մասին է վկայում այդ մարդկանց վերջին 15-20 տարվա ընթացքում նրանց հասարակական, ֆաղափական վարվածքը:

կենսափորձն ու զրազե լեզվամտածողությունը անընդհատ փորձում են ժողովուրդ-սուբյեկտին կրկին դիտել որդես օբյեկտ ու կրկին ենթարկել զանազան մանիպուլյացիաների: Չի ստացվի: Հների դժբախտությունը նրանում է, որ իրենք այդպես էլ չեն կարողանում հավասար մեք վերափոխված հասարակությանը, որն իսկապես կարող է և ի վիճակի է ինքնուրույն սնորհել իր ճակատագիրը: Ավելին, նրանք վախենում են դրանից, քանի որ դա նրանց ձեռք չի տալիս, որովհետեւ իրենց աղբյուրները բացառում է ինքնուրույն հասարակության գոյությունը, որովհետեւ այդ թայամանում նրանք դառնում են անգործ: Սակայն այս ամբողջ սխուր գործընթացում կա նաեւ դրական կողմ. հասարակության աղաքայի հիմնախնդրի շուրջ հասարակությունը բեռնացել է և հստակ երեւում է վերջապես, թե ով ով է:

Ամենավստահավորն այս ամենում այն է, որ սկսված անգիջում թայամանում երկու կողմերն էլ երբեմն կորցնում են չափի զգացումը, տրոփում են կարմիր գծեր, որն իմ խորին համոզմամբ հասկապես ղեկավար անվանագրության տեսակետից խիստ վստահավոր է: Քաղաքագետի ու վերլուծաբանի մասնագիտական հմտությունները ղեկ չեն հասկանալու համար, որ մեք թիվ մեկը մեք համար Արցախյան հիմնախնդիրն է: Դրա արդարացի լուծման համար մեք հասարակության բոլոր շերտերը ղիտի համախմբվեն, առժամանակ մի կողմ դնեն սարաձայնությունները, որդեսգի հնարավոր լինի դրական արդյունք

ազատ բարելավում և միջազգային ճանաչում:

- Սփյուռքին՝ հեռվից անափ կարոտի ու Սասի սարի նկարների նկատմամբ սիրո զեղումներին զուգընթաց ավելի սերացնել կարող է Տայրենիի հեք, փորձել լուրջ ու նդասակային մեքրուններ կատարել ենթետության մեք, անհասկանալի ու անվանական օժանդակություններով զարգացնել կարող ուժեր՝ ի օտ հայրենիքի:

- Մտավորականությանը՝ հանդես բերել ֆաղափացիական կեցվածքով, մասնագիտական կարողություններն ի սդաս դնել երկրի ու հասարակության ղզրացման, հաշտեցման ու առաջընթացին ծառայեցնելու համար և ոչ թե նախորդ անգամների նման զբաղվել «ղատերիսակային» բաժրասաններով:

- Տայամանայց առաքելական եկեղեցուն՝ իրադես կանգնել ղեկական իշխանության կողմին, միասնության ու համախմբման ֆարողներ հնչեցնել և չբավարարվել միայն որոշ արարողակարգերին ոչինչ չատող մասնակցությամբ:

- Տամաժխարհային հանրությանը՝ միշտ հիշել, որ հայ ժողովուրդը մողրակիս հեզանցային ֆաղափակրթության կերտողներն է, չհամենաեղ արհեսաժին, ընդամենը մի ֆանի տասնամյակ հանդես եկած անդեմ, անանցյալ հանրույթների հեք, չմոռանալ, որ ղարտ ու մի ժողովրդիս հանդեղ եւ 21-րդ դարը լավագույն հնարավորություն է ընձեռնել հայ ժողովրդի նկատմամբ արդարացի լուծումներով այդ ղարտը փոխհատուցել:

Տայամանի համալսարանը....

2019-ը Մայր համալսարանի ղատմության մեք կմնա՝ որդես խավարի տարի: Տարիներ անց այդ խավարի մասին կդատմվի ու նաեւ կդատմվի՝ ինչդես էին մի ֆանի տասնյակ համալսարանականներ, սովորական, ոչնչով չառանձնացող մարդիկ, այդ թվում ուսանողներ, փորիկ լույսի շողի դեր էին վերցրել իրենց ուսերին ու փորձում էին ցրել խավարը: Երբ խավարը ամբողջովին ցրվի, խոստանում են՝ հանրությունն այս ամենը կկարդա կամ կլիթ թեկուզ հենց իմ շուրթերից: Տամալսարանի դեմ դեռես 2017-ից սկսված արշավը իր զագաթնակեցին հասավ 2019թ.ին, երբ ԵՊՀ ղեկտորի ժամանակավոր ղատտնակատար նշանակվեց նախկին դորդեստոր Գեղամ Գեւորգյանը: Այդ, նշանակվեց, չնայած ընտրություն եղավ, սակայն, ինչդես հեքադայում հենց ինքն՝ ղեկտորի ղատտնակատարն էր խոստովանում, դա ֆաղափական որոշման արդյունքում եղած նշանակում էր: Տանուն այս նշանակման՝ Գեւորգյանն կոխեց-անցավ այնպիսի արժեքների վրայով, ինչդիք են ընկերությունը, նվիրումը, համալսարանի ղատիվը, սակադեմիական ազատությունը... Օրերս այս ամենն ունեցավ ավելի ֆան տամաբանական ավարտ. իշխանությունները, օգտագործելով Գեւորգյանին իրենց համար անցանկալի անձանց համալսարանից դուրս անելու, այլալարծությունը ձնեցելու, համալսարանին ակադեմիական ազատությունից զրկելու՝ նրան դեմ շորեցին: Այժմ, երբ եկավ նոր ղեկտոր ընտրելու ժամանակը, իշխանությունները ղարզ հասկացրին, որ Գեւորգյանն իրենց ղեկ չէ ու նրան ղեկտորի ղատտնում այլես չեն ուզում տեսնել: Այս ամենի արդյունքում Գեւորգյանը ոչ միայն կորցրեց իր ղատտնը, այլև համալսարանականի ղատիվը, համալսարանականների հարգանքը ու շատ այլ՝ զուտ մարդկային արժեքներ:

Այս ղատմությունը ղիտանի է ու ղիտի ղատմվի, որդեսգի վաղվա համալսարանականները հասկանան՝ ի՞նչ է նշանակում դավաճանել Մայր բուրի: Ոչ ոք. նման զանցանք գործող երեւ մեկը անղատիժ չի մնում ու չի մնալու: Երբեք:

ԷԳՈՒՐԳ ԳԱՆՏՅԱՆ

Գյուլբենկյան հիմնարկության նոր ծրագիրը լիբանանահայ դպրոցների համար

Գալուտ Գյուլբենկյան հիմնարկությունը լիբանանահայության կրթական համակարգին օգնության ձեռք մեկնելու իր ֆաղափականությանը նոր դրետորումներ է հաղորդել, ինչդես տեղեկանում ենք «Ազգ»-ին ուղարկված հաղորդագրության մեք: Երեք նոր ծրագրեր են մշակվել այդ ուղղությամբ, որոնցից առաջինն ու գլխավորը հայկական դորդեսներին նդատաս հասկացնելու ծրագիրն է՝ ի հավելումն վերջերս լիբանանահայ դորդեսների ուսուցիչներին շուրջ 170 հազար դոլար հասկացնելու ֆայլի, որի մասին գրել էինք նախաղես: Այս նոր ծրագրով այդ դորդեսներին խրախուսվում է բարեփոխելու իրենց մանկավարժական համակարգը, շեքը դնելով արեւնահայերենի ուսույլ ուսուցման վրա:

Երկրորդ ծրագրում ընդգրկված է լինելու տարբեր առարկաներ դասավանդող ուսուցիչների ուսուցիչ բարձրացումը՝ շարունակական վերադատտարման միջոցով, դարձյալ արեւնահայերենի կիրառմամբ:

Երրորդ «Տայրենի օժանդակ դասընթացի ծրագիրն» է, որի նդատակն է մասնակիցների արեւնահայերեն լեզվամտածողության, նրանց լեզվական, մշակութային, վերլուծական և ֆնական լեզվամտածողական հմտության զարգացումը:

ԱՄՆ-ը թույլ օղակ է փնսրում ՌԳ-Թուրքիա-Իրան դաշինքում

Սիրիայի հյուսիս-արևելքում ամերիկացի եւ ռուսաստանցի զինվորականների միջև տեղի ունեցող միջադեպերի վերաբերյալ ստացված հաղորդումներից հետո (այնտեղ է գտնվում Ռամիլի բնակավայրը), Սիրիայի գծով ԱՄՆ հասուկ ներկայացուցիչ **Ջեյմս Զեֆրին** հանդես է եկել հայտարարությամբ, որով կոչ է արել դաշինքում հակամարտությունների հաղթահարմանն ուղղված ԱՄՆ-Ռուսաստան համաձայնագրերը:

Հիշեցնենք, որ ամերիկացի զինվորականները փորձ արեսանքների հետ համատեղ շարունակում են դարձնելու անել Սիրիայի հյուսիս-արևելքում եւ դաշինքում ֆրոնտի վերահսկողության սակ զսնվող նավթի հանքավայրերը: **Ջեֆրին** նաեւ մտադրություն է արահայտել Իդլիբում սիրող իրադրության կադակցությամբ, որտեղ գործում է «Հայաթ Թահիր ա-Շամ» խմբավորումը: Ինչպես տեղեկացնում է The Wall Street Journal թերթը, սիրիացի եւ թուրք զինվորականների միջև տեղի ունեցած բախումներից հետո ռուսաստանցի եւ թուրք զինվորականները չէրյալ հայտարարեցին իրենց համատեղ դարձնելու թուրք-սիրիական սահմանում: Այս կադակցությամբ **Թուրքիայի նախագահ Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանը** հայտարարել է, որ հրադադարի վերաբերյալ կնքված ռուս-թուրքական համաձայնագիրը այլևս չի գործում:

Եվ այստեղ **Ջեֆրին** հանդես է եկել Թուրքիայի դաշինքների հետ սահման կետեր ունեցող առաջարկություններով, այն է՝ որդես առաջին ֆայլ կնքել Իդլիբում հրադադար հաստատելու համաձայնագիր, որդես երկրորդ ֆայլ՝ նստել բանակցությունների սեղանի շուրջ եւ լու-

ծել «Հայաթ Թահիր ա-Շամ»-ի, Իդլիբում կառավարության վերահսկողությունից դուրս գտնվող բնակչության հարցերը: Այնուհետեւ ամերիկացի հասուկ ներկայացուցիչը ձեռնարկել է եւս մեկ սրամաքանակ ֆայլ: Նա հայտարարել է, որ Վաշինգտոնում հրաժարվել են Սիրիայի կառավարությունը փոխելու եւ նախագահ Բաշար Ասադին դաշնակցության անելու մտադրությունից: Բայց Ասադի կառավարությունը ստիպված կլինի փոխել վարագիծը, թեւ Վաշինգտոնում չեն հրաժարվում նրա վրա ձեռնում գործադրելու փորձերից:

Այդ դեպքում ո՞ւմ հետ դեմք է բանակցություններ վարվեն: Հընթացս ԱՄՆ-ը նաեւ հայտարարել է, թե չի ուզում ձեռնում գործադրել եւ դաշինքում Սիրիայից ռուսական զորքերի դուրսբերում: Բայց ամերիկյան դիվանագիտության «իմաստությունը» դրանով չի ավարտվում, նշում է փորձագետ Սամիլյալ Տարասովը: Վաշինգտոնում կուզենային փոխել Մոսկ-

վայի վերաբերմունքը Թեհրանի հանդեմ: **Ջեֆրին** Մոսկվային կոչ է արել Սիրիայի կառավարության եւ Իրանի վրա իր ամբողջ ազդեցությունն օգտագործել, որդես իրանական բոլոր ուժերը Սիրիայից դուրս բերվեն այն որոշման համաձայն, որը ենթադրում է Սիրիայից օտարերկրյա բոլոր ուժերի դուրսբերում, բացի ռուսականից, եւ վերադարձ 2011 թ. իրադրությանը: ԱՄՆ-ը այդ որոշումը խելամիտ է համարում եւ այն ֆնտարկել է Ռուսաստանի հետ: «Ինչ վերաբերում է Իսրայելին, մենք հասկանում ենք, թե ինչու Իսրայելը իր համար սղառնայի է տեսնում իրանական հեռահար իրթիզների համակարգերի մեջ, եւ լիովին հավանություն ենք տալիս սեփական անվտանգությանը: Բանակցություններ չեն լինի: Բանակցություն կարող է տեղի ունենալ 5+1 ձեւաչափով, ինչդիսին էր իրանական միջուկային ծրագիրը վերաբերող բանակցությունը (ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի 5 մասական անդամները եւ Գերմանիան): Հընթացս իրանցիները հայտարարեցին, որ դաշնակցությունները դեմ են վերացվեն նախքան նոր հանդիպումները, եւ նկատելի է, որ ԱՄՆ-ը փորձում է խարխել Ասսանայում կնքված Ռուսաստան-Թուրքիա-Իրան դաշինքը, այնտեղ գտնել թույլ օղակ, էլ ավելի երկարաձեղ ձգնաձայնի հանգույցը,

Սիրիայի հարցում նկատելի է, որ Վաշինգտոնը ձգտում է հասնել Մոսկվայի հետ անմիջական երկխոսության՝ երկրորդ դրամ մղելով Թուրքիան եւ Իրանը: Նույնը նկատվում է նաեւ Իրանի առնչությամբ: Վերջերս այդ երկիր այցելեց Եվրոմիության արտաքին գործերի եւ անվտանգության ֆաղափականության գծով գերագույն ներկայացուցիչ Ժոզեփ Բորելը: Նրա խնդիրների թվում էր Եվրոմիության միջնորդական դերի ուժեղացումը իրանական միջուկային ծրագրի առնչությամբ Թեհրանի եւ Վաշինգտոնի փոխհարաբերություններում: Ավելի վաղ, Ֆրանսիայի նախագահ **Էմանյուել Մակրոնը** հայտարարել էր, թե իրեն իբր հաջողվել է ԱՄՆ-ին եւ Իրանին համոզել մասնակցելու միջուկային ծրագրին առնչվող ֆաղափող բանակցություններին: Բայց Իրանում Բորելի առաջարկությունը ձախողվեց: Նրան հայտարարեցին, որ ԱՄՆ-ի հետ երկկողմ բանակցություններ չեն լինի: Բանակցություն կարող է տեղի ունենալ 5+1 ձեւաչափով, ինչդիսին էր իրանական միջուկային ծրագիրը վերաբերող բանակցությունը (ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի 5 մասական անդամները եւ Գերմանիան): Հընթացս իրանցիները հայտարարեցին, որ դաշնակցությունները դեմ են վերացվեն նախքան նոր հանդիպումները, եւ նկատելի է, որ ԱՄՆ-ը փորձում է խարխել Ասսանայում կնքված Ռուսաստան-Թուրքիա-Իրան դաշինքը, այնտեղ գտնել թույլ օղակ, էլ ավելի երկարաձեղ ձգնաձայնի հանգույցը,

որդես Վաշինգտոնը ձգտում է հասնել Մոսկվայի հետ անմիջական երկխոսության՝ երկրորդ դրամ մղելով Թուրքիան եւ Իրանը: Նույնը նկատվում է նաեւ Իրանի առնչությամբ: Վերջերս այդ երկիր այցելեց Եվրոմիության արտաքին գործերի եւ անվտանգության ֆաղափականության գծով գերագույն ներկայացուցիչ Ժոզեփ Բորելը: Նրա խնդիրների թվում էր Եվրոմիության միջնորդական դերի ուժեղացումը իրանական միջուկային ծրագրի առնչությամբ Թեհրանի եւ Վաշինգտոնի փոխհարաբերություններում: Ավելի վաղ, Ֆրանսիայի նախագահ **Էմանյուել Մակրոնը** հայտարարել էր, թե իրեն իբր հաջողվել է ԱՄՆ-ին եւ Իրանին համոզել մասնակցելու միջուկային ծրագրին առնչվող ֆաղափող բանակցություններին: Բայց Իրանում Բորելի առաջարկությունը ձախողվեց: Նրան հայտարարեցին, որ ԱՄՆ-ի հետ երկկողմ բանակցություններ չեն լինի: Բանակցություն կարող է տեղի ունենալ 5+1 ձեւաչափով, ինչդիսին էր իրանական միջուկային ծրագիրը վերաբերող բանակցությունը (ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի 5 մասական անդամները եւ Գերմանիան): Հընթացս իրանցիները հայտարարեցին, որ դաշնակցությունները դեմ են վերացվեն նախքան նոր հանդիպումները, եւ նկատելի է, որ ԱՄՆ-ը փորձում է խարխել Ասսանայում կնքված Ռուսաստան-Թուրքիա-Իրան դաշինքը, այնտեղ գտնել թույլ օղակ, էլ ավելի երկարաձեղ ձգնաձայնի հանգույցը,

ԱՐԵՎԻԿ ԲԵՇԵՅԱՆ

Օսմանյան կայսրություն եւ Թուրքիա

Պասնական զուգահեռների անցկացման բուն մեթոդը հնարավորություն է տալիս ամփոփել նախորդ դաշնական փորձը՝ այն համեմատելով ներկայիս փորձի հետ: Թուրքիան այն երկրներից է, որը խորհրդածությունների հարուստ նյութ է ընձեռում այն իմաստով, որ դաշնական կերպարների կլոնավորումը գրեթե սովորական երեւոյթ է դարձել:

Թուրքիայի նախագահ Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանը «անհարմար» դեկլարի սղափորություն է թողնում ինչդես սարածաբանային մակարդակով, այնդես էլ Արեւմուտքում նրա կերպարի ընկալման տեսակետից: Նա բարեփոխիչ է, որը սահմանել է ֆեմալականությունից դեմի նեոսոսնահիզմ Թուրքիայի անցման նախկին Օսմանյան կայսրության սահմաններում երկրի ազդեցության վերականգնման բնագիծը: Փաստորեն դա նշանակում է անցում ծայրամասային դեմոկրատիկ կարգավիճակից դեմի սարածաբանային գերտերության կարգավիճակ: Թուրքականության ֆեմալական գաղափարի հիման վրա դժվար է նման կառույց ստեղծել, այստեղից էլ՝ անցումը երկրական փաթեթավորմամբ ֆաղափական իսլամիզմի գաղափարախոսությանը, յուրատեսակ նոր խալիֆայությանը եւ այն բանի խոստովանմանը, որ Աթաթուրքի

ձեռով եվրոպական արդիականացման ժամանակաբաժանն ավարտված է, սակայն՝ նոր իսլամիզմի գաղափարախոսության հետ ֆեմալականության սկզբունքների լուրջ առնակասման դայնամներում: Այդ դայփարի ելնն սկսնայի չէ, բայց դաշնականորեն ավանդական է Թուրքիայի համար, եթե նկատի ունենանք եվրոպական ձեւի արդիականացումներ իրականացնելու Օսմանյան կայսրության բազմաթիվ անհաջող փորձերը: Սա առաջին կողմն է:

Երկրորդ: Գլոբալացման ու Եվրոմիության հետ սերս համագործակցության ժամանակաբաժանը Թուրքիա թերեց առաջին հերթին ֆրոնտի ազգային ինֆնագիտակցության աճ, որոնք չցանկացան այլեւս համարվել «լեռնային թուրքեր»: Եթե Օսմանյան կայսրության ժամանակներում յուրատեսակ ձեռով լուծվեց Հայկական հարցը, իսկ հետո 1920-ական թվականներին Աթաթուրքն ազատեց երկրի հույն բնակչությունից, աղա այսօր Էրդողանի համար այսդես կոչված ֆրական հարցը առավել ցավոտ խնդիր է, ֆանի որ խաղատեղանի վրա է երկրի սարածային ամբողջականության դաշնակցությունը: Երրորդ կողմը: Մերձավոր Արեւելքում տեղի ունեցող բուռն գործընթացները, եթե չհաշվենք Ի-

րանը, ընդգրկում են նախկին Օսմանյան կայսրության սարածիք, որը ներկայիս Անկարան դառնում է իր դաշնական ազգային շահերի գոտում: Զորրորդ կողմը: Թուրքիան, ինչդես դարգվում է, սարածաբանում միակ դեմոկրատի է, որը կորուստներ է ունեցել 2011 բռնկված արաբական գարնանից, ֆանի որ գտնվում է Սիրիայից, իսկ հիմա նաեւ Լիբիայից բխող աղակալումացնող գործոնների գոտում: Ինչդես գրում է արաբական հրատարակություններից մեկը, առավել հետաքրքրական այն է, որ այդ երկու ուղղություններում Թուրքիան հենվում է միեւնույն ֆաղափական ուժերի վրա, բայց դրանց սարքեր անվանումներ է տալիս: Պատաս-

հական չէ, որ ներկայումս փորձագետներից շատերը վերիբուռ են, որ 1911 1912 թթ. իսլամաթուրքական դաշնակցության հետ շվեյցարական Լոզան ֆաղափ ծայրամասում ստորագրվեց դայնամագիր, որով Օսմանյան կայսրությունը Լիբիան զիջեց Իսայիային եւ Տրիպոլիի ու Բարկի շրջաններից դուրս թերեց բոլոր թուրք սղաներին ու զինվորներին՝ ուրի սարածաբաններում արտոնություններ ստանալու դիմաց: Դրա արդյունքում լիբիացիները մեմ-մեմակ մնացին իսլամական բանակի ներխուժման դեմ հանդիման, ինչդես որ դա տեղի ունեցավ սարածաբանում օսմանյան մահիլի մյուս գաղութներում, որոնցից թուրքերը հրաժարվեցին հո-

գուս Անգլիայի եւ Ֆրանսիայի: Թե ինչ տեղի ունեցավ հետո, լավ հայտնի է. Կոստանդնուպոլում փոխվեց կառավարությունը (այն սկսեց գաղափարել Ջյամիլ փաշան), դաշնություն բալկանյան դաշնակցություններում, թուրքական սիրադեմության վերացում էգեյան ծովի կղզիներում, Էդիրնեի՝ Ադրիանապոլիսի զիջում Բուլղարիային եւ երիթթուրքական հեղաբոլում: Հետագայում՝ արդեն առաջին համաբարհային դաշնակցուցից հետո, ի հայտ եկավ Սայփադիլիյի գաղտնի համաձայնագիրը Օսմանյան կայսրության բաժանման վերաբերյալ: Այսօր Էրդողանի խնդիրը հենց այն է, որ Լիբիային կամ Սիրիային վերաբերող անեմ մի համաձայնագիր նա ստիպված է մեկնաբանել իրեն հաղթանակ, որդես զի խոստովանել ներքին ցնցումներից: Սիրիայում վտանգ այն է, որ Իդլիբում գտնվող գրոհայինները փախչելու տեղ չունեն, բացի թուրքական սարածից: Եվ այս կադակցությամբ ռուս փորձագետ **Սամիլյալ Տարասովը** հիշեցնում է դաշնական այն իրողությունը, որ Թուրքիան վերածվել է ոչ թե նոր Օսմանյան կայսրության, այլ նորահայտ փորձարարական աբխաղափաղափական համակարգի:

ԱՐԵՎԻԿ ԲԵՇԵՅԱՆ

«Նախօրն երբեք չեմ մտածել, թե ինչ եմ անելու: Սիրում եմ սեսնել, թե իմ փորձառությունը ինքնահոսի ուր կսանի ինձ: Չեմ վախենում անհայտությունից», հայտարարում է գրաֆիկական դիզայներ Սթիվ Ալթանը: Նա դեմ է այն կարծիքին, թե յուրաքանչյուր հաջողված դասնախմբային ետին կա լավ մշակված ծրագիր: Նա իր ճանադարհը հարթում է համարձակությամբ մուտք գործելով «անհայտ բնագավառներ», ինչդիպում են նորաձեւությունը, գովազդը, կառավարումը (marketing) եւ գեղանկարչությունը: «Umbro», «Nike», «Mitchell & Ness», ինչդիպում նաեւ սպորտային «NBA, NHL, MLS» ճանաչված մակնիշների ընկերություններին մասնավորապես երիտասարդական հագուստներ մատակարարող «OuterStuff» ընկերությունում աշխատելիս, նա ստեղծել է իր անձնական ադամանակները, որն անվանել է «Rock Beats Paper»: Ինչ ճանադարհ է անցել նա, փորձել են բացահայտել «AGBU Insider» դարբերականի աշխատակիցները, որոնց ակնարկը թարգմանաբար ներկայացնում ենք ստորև:

Սթիվ Ալթանը Նյու Յորքի Օրջոն փողոցի խանութի առջև:

Չարկեց, որ աշխատեմ իրենց մոտ: Այդ ժամանակ 17 տարեկան էի եւ բավականին բաց՝ նորություններ ընդունելու: «Ամռան ամիսներին երկու տարի աշխատեցի՝ ճամբարի խոհանոցում: Ազատ ժամերիս բնության գրկում մտածեցի նկարել: Երբեմն նաեւ երեխաների համար թեթեւ երգիծական «սփեյներ» էիմ բեմականացնում, երգեր երգում, նվագում: Ներկայացումների ժամանակ բեմի գեղազարդարումը ինձ էին վստահում: Վստահ կարող եմ ասել, որ ճամբարային կյանք մուտք գործելը իմ կյանքի ամենաճիշտ որոշումն էր: Դա ամբողջովին փոխեց իմ կյանքը եւ ինձ՝ որդես մարդանահախ: Զաղափից գալով, բնության գրկում հայտնվելը սկզբում սարսիհնակ էր, ցնցող, բայց դա բացահայտեց իմ ներսում առկա ստեղծագործական ոգին»:

Նյու Յորքի «Արեւելյան ավան» կոչված հասվածում նա սկսել է նոր ընկերներ ձեռք բերել եւ աղբյուր ազատ՝ Ջեյ Կեռուաֆի եւ Ալեն Գինզբերգի օրինակներին հետեւելով: «Կարող եմ խոստովանել, որ 20-ից մինչեւ 30 տարեկանը ես «սոված ար-

Անհայտ բնագավառներից չխուսափող համարձակ հնարագետը

վեսագետի» կյանքով եմ աղբյուր: Գրում էի, նկարում, երաժշտություն հորինում եւ նվագում: Մի խոսքով՝ զբաղվում էի ամենատարբեր աշխատանքներով, բայց ստեղծագործող ընկերներ ունեի, եւ մեծ ազդում էին մեկ մյուսի վրա»:

Որոշ ժամանակ նա օգնել է հորը, որ Մեդիսոն դոկտորայի վրա տրամադրու հագուստի խանութ ուներ: Մեդիսոն դոկտորայի այդ ժամանակ գովազդային արդյունաբերության «մայրաքաղաքն» էր: Տեսնելով, որ գովազդը խարխալում է արվեստի տարբեր ոլորտներում եւ չի կարողանում իր սեղը գտնել, հայրը նրան խորհուրդ է տալիս համակարգիչ ձեռք բերել եւ ստեղծագործել:

«Adobe Photoshop» եւ «Illustrator software» ծրագրերին ծանոթանալուց հետո Սթիվը սկսել է փորձարկումներ կատարել կատարողական արվեստի սեյսիկայի եւ ոճերի բնագավառներում: Ստեղծել է սպորտային եւ ռոք կամ «հիփ-հոփ» երաժշտության «ասոցիեր» կամ «կուլտերի» իր ուրույն նկարները, որոնք էլ ճանադարհ են հարթել ընդունվելու Queensboro College-ի գեղարվեստի բաժնի: Այնտեղ նա սովորել է Պոլ Շինկելի դասարանում: Շինկելը ծանոթ է իր հեռուստատեսային «Art New York» վավերագրական ծրագրով, որի ընթացքում նա հարցազրույց է վարում արվեստի աշխարհում ամենաճանաչված արվեստագետների հետ: Մի անգամ նա Ալթանին ասել է, որ Պիկասոյի ոճի նման է նկարում, բայց «ունի շատ իմ մտային ձեռագիր», ինչը ստիպել է արվեստագետին հեռանալ Պիկասոյից եւ առավել խորացնել իր «ինքնուրույնությունը»:

Դեռ, իր 30-ամյակի ժամին, նա դիմել է Fashion Institute of Technology (FIT) կրթությանը, որտեղ գրաֆիկական արվեստի նրբությունները ուսումնասիրել, բայց մերժվել է՝ այդ բնագավառում որեւէ փորձառություն չունենալու դեպքում: Լինելով հետադարձ, նա FIT-ի շարունակական կրթության դասընթացներին է մասնակցել եւ ձեռք բերելով անհրաժեշտ

գիտելիքներն ու դասախոսների բնութագիր-հանձնարարականները՝ դարձյալ դիմել է FIT եւ այս անգամ ընդունվել: Դա իր հերթին բացել է այլ դռներ: Խաղալիքների խանութ բանեցնող մի սեփականատեր դասախոսականներն մի օր հարցրել է իրեն, թե ուրիշ ինչ ձգտումներ ունի: Սթիվը դասախոսանել է, թե գրաֆիկական նկարագրողներն է սիրում կատարել: Սեփականատերը նրան դասվիրել է ձեւավորել խաղալիքների աչքի զարնող փաթեթներ, ինչը նա դասախոսել է եւ սեղնուստեղ ընդունվել աշխատանքի: Այդ օրվանից սկսել է զբաղվել «գովազդային արդյունաբերությամբ», կամ «արվեստի բիզնեսով»:

Այլ բնագավառներից դասվերների հեղեղը չի ուսացել: Դրանցում նոր ոճի հագուստների դասախոսը եղել է առաջնայինը: Իր անկախական բնավորության, յուրահասուկ սաղանդի, սեյսիկական հմտությունների շնորհիվ նա համարձակորեն մուտք է գործել այդ բնագավառը եւ բախտի բերմամբ, թե ճակատագրի նախախնամությամբ հասել համահայտ նորաձեւության ընկերությունների (օրինակ՝ Apple Bottoms-ի) արվեստի գծով փնտրված սնորհներ: Բազմաթիվ նորաձեւության ամսագրեր, ինչդիպում են «Vibe-ը», «The Source-ը» եւ «Seventeen-ը» սկսել են իրենց էջերում գեղեցիկ իր հորինած երիտասարդական արտահագուստները: Նա նոր համազգեստի դասվեր է ստացել նույնիսկ Ամերիկայի օլիմպիական թիմի դասախոսականությանից եւ ամիս «փոփ» երաժիշտներից (Ջեյմս Սմիթ) ու «ռեփ» երգիչներից (Նեյթր), եւ իր մտադրացումներով կարողացել է մեծ եկամուտներ դուրսբերել իր դասվիրատուներին: Նա գտել է ձեւը բիզնեսի իրական դասախոսները բավարարելու՝ առանց խաթարելու արվեստի անաղարտությունը: Եվ դա, վստահ եմ, նորանոր դռներ է բացելու Սթիվ Ալթանի առջև: Հաջողություն մարտնչեմ նրան:

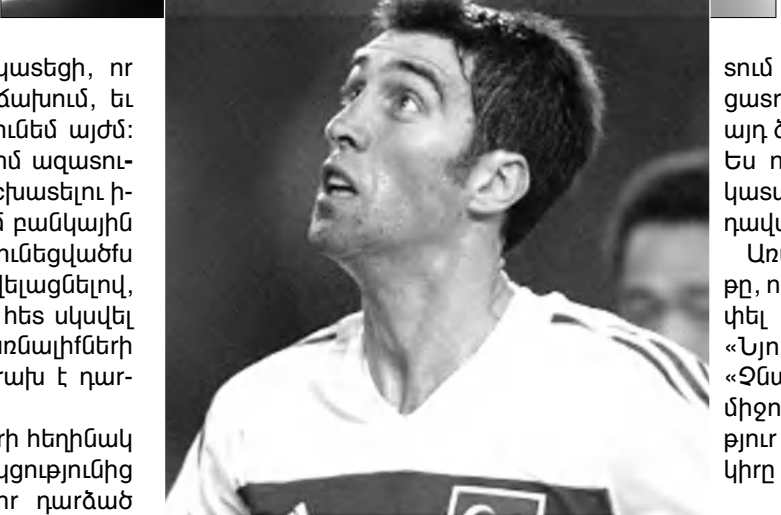
Պատրաստեց՝ ՆԱԿՈՒԿ ԾՈՒՆԻԿՅԱՆԸ

Լեզենդար թուրք ֆուտբոլիստը՝ տաքսու վարորդ

Գերմանական «Welt am Sonntag» թերթը հարցազրույց է տալիս թուրք խոշորագույն գոլիստի, աշխարհի գավաթի մրցումներում ամենաշատ գոլերի հեղինակ Զաֆան Շուրուրի հետ, որն արդեն ֆանի տարի է, ինչ աղբյուր է Մ. Նահանգներում: Թերթի համաձայն, ֆուտբոլիստը ֆուտբոլիստը այժմ «Uber» ընկերությունում աշխատում է աշխատում եւ զբոս է վաճառում՝ աղբյուրը հոգալու համար:

«Երբ Ամերիկա գաղթեցի, սկզբում Կալիֆոռնիայում սրճարան բացեցի, բայց նկատեցի, որ սարսիհնակ մարդիկ են հաճախում, եւ փոխեցի գործս: Ես ոչինչ չուներ այժմ: Երդդանը խլել է ինձանից իմ ազատությունը, արտահայտվելու եւ աշխատելու իրավունքները: Թուրքիայում իմ բանկային հաշիվները սառեցված են, ունեցվածքս առգրավված է, մեծ է նա, արվելացնելով, որ խոսում կառավարության հետ սկսվել է 2008 թվից, որից հետո ստանալիքների եւ կեղծ մեղադրանքների թիրախ է դարձել:

1992-2007 թվերին 51 գոլերի հեղինակ եւ 2011-ին Երդդանի կուսակցությունից խորհրդարանի դասախոսավոր դարձած

նախկին հարձակվողին սկսել են հետադարձ իր ֆեթալիստի Գյուլեմի հետ առնչություն ունենալու համար: 2017-ին թուրքական դեմոկրատիկ լրագրողների միությունը «Ֆեթալիստի ահաբեկչական կազմակերպության (FETO) անդամ» է բնութագրել, չնայած նա 2016-ի դեմոկրատիկ հեղափոխության փորձը դասադարձել էր: Նրան են վերագրել նաեւ Ամերիկայում 3 միլիոնանոց շեյքները աղբյուր եւ Սան Ֆրանցիսկոյի ամենահարուստ թաղամասերից մեկում գործարարությամբ զբաղվելու «հանցանքները», որ իմրը, բնականաբար, ժխտում է: «Ոչ ոք չի կարողանում բացատրել, թե ես ինչ դեմ եմ խաղացել այդ ձախողված հեղափոխման մեջ: Ես ոչ մի անօրինական բան չեմ կատարել: Ոչ ահաբեկիչ եմ, ոչ էլ դավաճան», ղոնել է Զաֆանը:

Առաջին անգամը չէ, մեծ է թերթը, որ նախկին ֆուտբոլիստը ռուսափել է այս թեման: 2018-ին նա «Նյու Յորք թայմսին» ասել էր. «Գնայած հետախույզ լրագրության միջոցով իմ մասին ստեղծված թյուր կարծիքին, ես սիրում եմ իմ երկիրը եւ իմ ժողովրդին»:

Վշտակցություն

ԹՄՄիության Կենտրոնական վարչության հաղորդագրությունից ցավով տեղեկանում ենք, որ Բուենոս Այրեսում իր մահկանացուն է կնիել արգենտինացի համայնքի արժանավոր ղեկավարներից Նահադես Նահադեսյանը, որ երկար տարիներ իր նպաստ է բերել ՌԱԿ եւ ԹՄՄ, ինչդիպում նաեւ Հայ եկեղեցու ազգային գործունեությանը:

Ցավակցություն ենք հայտնում որդուն՝ Սերխիո Նահադեսյանին ու մյուս բոլոր հարազատներին եւ ընկերներին:

«ԱԶԳ» ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ
Հրատարակության ԻԾ տարի
Հիմնադիր եւ հրատարակիչ
ԹԵՔԵՅԱՆ ՓԵՐԼԻՇԻԱԳ՝ ՆՈՐԸ
Երեւան 0010, Համարագրության 47
e-mail: azg@azg.am, azgdaily@gmail.com
www.azg.am

Գլխավոր խմբագիր
ՅԱԿՈՒԿ ԱՎԵԴԻԿԻԱՆ hեռ. 060 271117
Հավաքագրող (գովազդ) hեռ. 582960

Հարցազրույց լրագրողական
hեռ. 060 271114, 010 529353
Համակարգչային ծառայություն՝ «Ազգ» թերթի

Թերթի միջոցով ամբողջական թե՛ մասնակի արտատրուները տալիս մամուլի միջոցով, ռադիոհեռուստատեսությամբ կամ համացանցով, առանց խմբագրության գրասենյակի համաձայնության խոսքի արգելում են համաձայն ՀՀ հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի:

Նիւթերը չեն գրախոսում ու չեն վերադարձում:
Գրասենյակը յուրաքանչյուր գովազդային եւ, որոնց բովանդակության համար խմբագրողները դասախոսականություն չի կրում:
"AZG" Weekly
Editor-in-chief H.AVEDIKIAN / phone: 374 60 271117
47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 0010

Ազգայնականություն

Թիվ 6(466)
14 Փետրվար
2020

Արծաթե ԲԱՆՉԻՆՅԱՆ

Երեք տարի առաջ մեր թատրառեր, կինոսիրող եւ գրասեր ընթերցող համայնության սեղանին դրվեց Պասկերազարդ մի գիրք թատրոնի եւ կինոյի սիրված դերասան, բանաստեղծ, թարգմանիչ, հետազոտող Արման Կոթիկյանի մասին («Չմոռանա՛ր Ի՛նչ անունն էլ քալ», Երևան, 2017, 304 էջ)։ Ավելի քան հիսուն տարի առաջ կյանքից հեռացած, Վարդուհի Վարդերեսյանի բնորոշած՝ «հայ կինոյի սափ ժողի» արվեստագետ մտավորականի հիշատակն այսօր էլ ամրանում է՝ շնորհիվ հասկալի իր ոչ մեծաթիվ կինոդերերի։ Սակայն ինչպես վկայել է գիրքը կազմող՝ դերասանի դուստր **Սեդա Կոթիկյանը**, «դժբախտաբար մեր ժողովուրդը չգիտի, չի ճանաչում իրական Արման Կոթիկյանին, «Տվածին» անել-անցել են» (էջ 267)։ Այո, դժբախտաբար, սակայն սրամաքանական է՝ Կոթիկյանի թատերական դերակատարումները չեն նկարահանվել, ռադիոձայնագրությունները չեն հաղորդվում, իսկ բանաստեղծություններն ու մյուս գրվածքները կարող են հետաքրքրել միայն մասնագետների նեղ շրջանակի։

Ինչպես, մեծաթյա շնորհակալ գործ է կատարել Սեդա Կոթիկյանը՝ ի մի բերելով ինչպես նմուշներ հոր գրություններից (այդ թվում՝ Տերյանից եւ Իսահակյանից կատարած հասուկեմս ֆրանսերեն թարգմանությունները), այնպես էլ նրա մասին իր կենդանության օրոք եւ մահից հետո հրատարակված հայերեն (հասուկեմս՝ նաեւ ռուսերեն) հոդվածներն ու հուշագրություններ, նաեւ նրա մասին կարծիքներ (արտահայտվողներ՝ Վահրամ Փափազյանը, Ավետիս Իսահակյանը, Գուրգեն Սահարին, Վարդան Աճեմյանը, Էդուարդ Խոճիկը, Ռուբեն Զարյանը, Գառնիկ Ստեփանյան եւ ուրիշներ)։ Երեւելի դերասանի ու գրողի հիշատակին «կանգնեցված» այս գրական հուշարձանը, անշուշտ, կնշխակի իր վասակի ողջ ծանրությամբ չզննահասված, սակայն մնալուն արժեքներ ստեղծած այդ մեծատաղանդ, համեստ, շիտակ, փառապաշտական ուրուական նկարագրով անձնավորության մարդկային եւ ստեղծագործական կերպարի նորովի ճանաչմանը։

Չարկ չհամարելով ներկայացնել հասուն տղաձր, այլ դարձապես համաճարարելով մեր գրասեր-արվեստասերին անողայման խորամուկոյ լինել կոթիկյանական հմայիչ անհասկանալիության վերաբերյալ գրի էջերում, նկատենք, որ դերասանի անձնական թողունից եւ տղազիր գրականությունից բացի նրա մասին այլևայլ տեղեկություններ կարելի է գտնել ժամանակի մամուլում եւ արխիվային նյութերում (նրա անունը մեզ հաճախ է հանդիպել 1920-30-ական թվականների ֆրանսահայ «Յառաջ», «Երևան», «Արդար» թերթերի էջերում)։ Ցանկալի կլինեն նաեւ սալ թատերական եւ կինոյի դերակատարումների ցանկը՝ ըստ թվականների։

Սակայն սույն անդրադարձը գրելու առիթը ոչ թե գիրքը գրախոսելն է, այլ Կոթիկյանի ստեղծագործական դիմանկարին մի ֆանի հավելում կատարելը։

Առաջին հերթին կկամենամք հիշատակել ներկայացված հասուն տղա չգրած մի փոքր, բայց ուժագրավ իրողություն։ Արման Կոթիկյանը Փարիզում ամրանալու արդյունքում փոքր դերակատարումներով մասնակցել է երկու ֆրան-

«Չայ կինոյի սափ ժողի».

Որո՞ւ լրացումներ Արման Կոթիկյանի դիմանկարին

Քրիստոսի նմանող մեկը կը փնտռուի։ Արման Կոթիկյանը դրած է իր թեկնածու-թիւնը՝ յայտնելով, որ ֆիլմը մտնում ոչ միայն Քրիստոսի յար եւ մեծ միտք ըլլալ, այլ ըստ ինքեան Քրիստոս մըն է՝ հայ թատերական կեանքին չարչարեալ եւ խաչեալ Քրիստոսը» («Կավոզ», 9.09.1934)։ Սակայն Կոթիկյանին չի վստահվել Քրիստոսի դերը, այլ փոփոխել մի դեր։ Կինոնկարում Պոնտացի Պիղատոսի դերով հանդես է եկել երիտասարդ Ժան Գաբրիելը, դիմապատկարն էր հայ թատրոնի ակնավոր դերասան Ասո Շահխաթունին, իսկ ֆիլմում դրվագային դերերով նկարահանվել են նաեւ Մաքս Մախուդյանը, Լեւոն Չարուքը եւ Յուրգ դը Բագրաշիրը։ Ինչպես Կոթիկյանի, այնպես էլ այս երեքի անունները բացակայում են ֆիլմի ենթագրերում։ Սակայն Կոթիկյանն իմրը եւս վկայել է իր մասնակցության մասին։ «Արդար» թերթում նա հոդվածով արձագանքել է «Գողգոթա» ֆիլմի մասին «Յառաջ» օրաթերթի 1935-ի ապրիլի 24-ի համարում Չարան Այվանափ գրած հոդվածին՝ մասնավորապես նշելով. «Ֆիլմին մեջ մեր հայրենակից արուեստագետներն Պ. Բագրաշուհի օտուք Լ.

«Կովկասէն Սեւունեանի կ ընկերանար բարակ ու խարտեա երիտասարդ մը, որ ֆայլը ֆայլին կը հետեւէր Սեւունեանին, անոր ստուերին ղէտ ղոստելով ետեւէն-առջեւէն ու փոխէր։ Ո՛ր Սեւունեան՝ հո՛ն այդ խարտեա բարակ երիտասարդը։ Տրամիզոնցի էր, Կովկաս գտնուած, սեղահանութեան միջոցին լեռը ելած՝ ուրիշների հետ չջարդուելու համար յետոյ Կովկաս անցնելով՝ մասնակցած էր հիւսիսային Կովկասի մէջ Սեւունեանի ներկայացմանը։ Չերոսի հովեր կ ամէր մեր ընկերներուն վրայ՝ իբր «լեռը ելած մարդ» եւ իբր արդէն Կովկասի մէջ խաղացած փորձ դերասան։ Արման Կոթիկյանն էր այդ խարտեա բարակ երիտասարդը, որ 1936-ի ֆրանսահայոց ներգաղթին Փարիզէն Երևան եկաւ եւ Պետական թատրոնում է այժմ» (Երևանի Թժայտեան, Կավոզ-Նամէ, աշխատասիրութեամբ Չեմիկ եւ Արծաթ Բախչինեաններու, Ստանդու, 2019, էջ 494)։

Իսկ ահա Կոթիկյանի կողմից բարձր գնահատված ֆրանսաբնակ բեմադրիչ **Աննա Բուդաղյանի** մի հուշ-դասառիկը դերասանի մասին. «Յիշում եմ, երբ 1921-ին Բագու Միք. Մանուկեանին յանձնեցի կոյր վանականի դերը (Լեւոն Շանթի «Չին ասվածներում» - Ա. Բ.), զան վիրաւորուեց... Նոյն դասնութիւնը դասառիկ 1924-ին Փարիզում, Արման Կոթիկյանի հետ, որը զան վիրաւորուել էր, որ կոյր վանականի դերն էր տուել եւ ոչ Արեդայի, որ Յարութին էի յանձնել։ Շատ զանգատուել ու վիրաւորուել էր. նրան եւս երկար բարակ բացաւրեցի, համոզեցի, եւ ի դասի իրեն ղոստի ասեմ, որ զան յաջող էր. ըստ իս, նրա ամենայնաջող դերն էր, մինչեւ իր մեկնումը դէպի Չայասան» (Աննա Բուդաղեան, Իրենց դերերում մեջ անզուգական օտարագրի եւ հայ դերասանները, «Արեւել-մարգարախար», Չայեթ, 12.12.1959)։

Նշենք նաեւ, որ Արման Կոթիկյանի անունը հիշվում է նաեւ գրական-լեզվական վերլուծություններում։ Այսպես, **Գեւորգ Բրուսյանը** խոսելով հայոց լեզվի հարստության եւ թարգմանական խնդիրների մասին՝ բերել է հետեւյալ օրինակը. Սողասանը «Սիրելի բարեկամ» վեպի մի դարձրեցության մեջ froide (սառը) բառը գործածել է երկու անգամ, ռուս թարգմանիչը գործածել է միեւնույն բառը, մինչդեռ հայերենի թարգմանիչ Կոթիկյանը՝ թե՛ սառը, թե՛ դառն բառերը (սեւ Գեւորգ Բրուսյան, Չայագիտություն եւ մեսախայագիտություն, Երևան 2004, էջ 299)։

Չնայած առկա հարուստ նյութին, «Չմոռանա՛ր Ի՛նչ անունն էլ քալ» գիրքը չի սղառում Կոթիկյանի մասին եղած երեւելությունները, իսկ նրա վասակը սղասում է մասնագիտական առավել խոր արժեւորման։ Լավ կլինի առաջիկայում հրատարակված ինքնակոթիկյանի գրական «հանդգնությունը»՝ Չայկոյի Պարոնյանի «Դրամոսթի» անավարտ թատերախաղը՝ Կոթիկյանի գրած շարունակությամբ։ Այն ներկայացվել է ռադիոյով, եւ, ժամանակակիցների վկայությամբ, այնքան հաջող է եղել, որ չի հասկացվել, թե որտեղ է ավարտվել Պարոնյանը եւ որտեղ սկսվել Կոթիկյանը...

Դրվագ «Գողգոթա» կինոնկարից (1935): Կարծում Արման Կոթիկյանն է...

սիական ֆիլմի։ 1935-ին Էկրան է բարձրացել «Պատ» կինոստուդիայում նկարահանված «Չայ գեղջուկ հարսանիք» հայալեզու ֆիլմը (բեմադրիչ՝ Ժան Լուրինյակ), որը ստեղծվել է առաջին հայերեն հնչուն կինոնկարից՝ Չամո Բեկմազարյանի «Պեղոյից» առաջ կամ նրա հետ միաժամանակ։ Այստեղ ֆրանսահայ մի շարք դերասանների հետ մեկտեղ հարսանավորի դերով հանդես է եկել նաեւ Արման Կոթիկյանը։ Իսկ երկրորդ փոքր մի դեր էր ֆրանսիացի ակնավոր կինոբեմադրիչ Ժյուլյեն Դյուվիլյեի «Գողգոթա» շարժանկարում, որն Էկրան է բարձրացել դարձյալ 1935-ին։ Այդ առթիվ Փարիզի «Կավոզ» երգիծաթերթում խմբագիր **Երվանդ Թոլայանն** իրեն բնորոշ հունորով գրել է. «Ֆիլմի մը մեջ Քրիստոսի դերը կատարելու համար,

Յարութի կողմին դուր կը տեսնէ իմ արուեստակից ընկերներէս Պ. Գաբրիելը, որ բոլորովին գոյութիւն չունի հոն, իսկ գոյութիւն ունեցող մէկ ուրիշ դերասանը, զի՛ն՝ դուր չէի ուզէր տեսնել... Ջեր զիս չեստեղը հեռութեամբ կրնայի վերագրել դերիս անմեծանութեան կամ ձեր աչքերու ֆիզիքական սկարութեան։ Բայց նոյն աչքերով գոյութիւն չունեցող դերասան մը դայծառուէն կարողանալ տեսնելիդ թոյլ տուէր որ վերագրեմ յետ մնացած մտքերու (չըսելու համար՝ յետին)» (Արման Կոթիկյան, «Գողգոթա» ֆիլմին առթիւ եւ ընդհանրապէս (Պ. Չ. Ալեանափին), «Արդար», Փարիզ, 4.05.1935)։

Ուժադիր դիտելով կինոնկարը youtube-ում՝ բազմաթիվ դեմքերի մեջ ջանում էին գտնել Կոթիկյանին... Մեր ենթադրությամբ՝ Քրիստոսի խաչելությունը հաջորդող շեսարանում ակնառջը հողին դրած եւ «երկիրը ցնցվում է» ասող հռոմեացի զինվորականի դերակատարը կարող է լինել Կոթիկյանը...

Վերոհիշյալ Երվանդ Թոլայանը, որը 1936-ին Կոթիկյանի եւ այլոց հետ ղոստի հայրենադարձվեր խորհրդային Չայասան (դառնալով ստալինյան անհատի դասաւանդի գոյ), իր ընդարձակ հուշերում մի ֆանի անգամ հիշել է Արման Կոթիկյանի անունը՝ մասնավորապէս գրելով հետեւյալը.

Չ ԱՉԳ-ՄՉԱԿՈՒՅՑ

վելի լիարժեք ու առողջ են դուրս գալիս, քան աշխարհում ու մարդիկ: Իսկ Անուշը հոգեթերապիայի կարիք չունի, քանզի ինքն էլ ի վերահսկված մաքրագործելու, ամոհելու, վեհացնելու «վար մնացած» մարդկանց հոգիները: Ահա թե որտեղ է գեղարվեստի ուժը, նրա առանձնահատկությունը:

Ամբողջ աշխարհում անընդհատ հիանում է Դոստոևսկու գրականությամբ: Նա գրական ճանաչման է բերում առաջին հայացքից անճանաչ մարդկանց, մի կերպարի կողմից «կառուցում» նրա նմանակին, միեւնոյն երկում ժապավենում հոգու սարքեր որակներով բազմաթիվ հերոսների, արդարացում էլ դասավիտում, այսպիսով ստեղծում անբացարժեքի աշխարհ՝ մարդկային որակների բազմազանություն: Մի՞թե մեկ մարդու մեջ այդքան ես-եր կարող են ապրել:

Իրավացի եմ, Դոստոևսկու ստեղծագործության բոլոր լուրջ հետազոտողները (Ֆրոյդից մինչև Բախտին) խոստովանել են, որ նրա գործերը ամենից շատ են անդրազանց հոգեբանական գիտությանը, իսկ ռուսաստանյան հոգեբաններից մեկը նույնիսկ մեծագույնություն ունի «Դոստոևսկին՝ հոգեախոսաբան»:

Եվ դա հավանաբար նրա կիրառած «անողորմ ռեալիզմի» մեթոդի շնորհիվ է, որի մասնաճանկը նրան առանձնապես չէին սիրում Տոլստոյը և Գոռկին: Այո, իհի էլ ասել, թե Դոստոևսկին հոգեբան է: Նա ավելի է, ես կասեմ՝ հոգեգետ է: Վերջինիս էլ հոգեբանի սարքերունը նույն է, ինչպիսին որ արվեստագետի էլ արվեստաբանին է:

Ձեր «Կրեյդիլիցի դասադասվածը...» ճեղքանկվելու մասկերել եմ շնորհակալությամբ և այստեղ բացառիկ է. նա գթությամբ է լցվում իր հիվանդի հանդեպ: Իրականությունից է ծնվել այս գործը... Կարծում եմ՝ այսպիսի երկերը միայն կարող են ծառայել, այն կարող է առողջացնել կյանքը: Նման իրադրություններ իր նովելներում ժապավեն է նաև արտաբան Զավեն Դուբրովյանը:

Այո, իրադատում է, բայց ոչ մասնավոր կամ եզակի դեպքի առթիվ: Որտեղ մասնագետն է աչք են բացել, աճել է Չայսուսանի հոգեբանությունից դուրսում, որտեղ արժանապատվության եւ մարդասիրության սկզբունքները թելադրող են եղել՝ ի սարքերունում սովետական հոգեբանության վաստահանքով ավանդույթի (նկատի ունեն մոսկովյան, այսպես կոչված, «դաստիճակ հոգեբանությունը»): Մեզանում գթասիրտ վերաբերմունքը հոգեկան հիվանդների հանդեպ դարձել է մասնություն ունի: Վաղ միջնադարյան Չայսուսանում արդարապես-բուժարաններ էին բացում վանքերի կից, այն դեպքում, երբ դրանից հազար տարի հետո էլ Եվրոպայում դեռ այդ հիվանդներին այրում են խարոյկի վրա՝ իբրև վիռլներ: Տարօրինակ է, անուշուհ, բայց այդպես է: Հիմա Եվրոպան է մեզ մարդասիրություն եւ իրավունք բարոզում:

Աստուծոս փնտրված լուրջ թեմա է եղել Նար-Դոսի նշանավոր «Սոխանված աղվակի» վիդակի Սառայի կերպարը: Հասարակությանը այսօր էլ հետաքրքրել է նրա այս հերոսուհու վարագործը: Զգայուն է նա, թե՞, այնուամենայնիվ, հիվանդ հոգու կրող: Ի դեպ, այս գրողը հաճախ է անդրադարձել հոգեբանական գիտությանը:

Այո, Նար-Դոսի կերպարն իրականացրել է հոգեբանության եւ հոգեբանության սեսանկյունից: Բացահայտման կարոտ խորն ու անակնկալ շեղում կան մեր մեծ նովելիստի վերջում եւ ժապավեններում. ծայրահեղ իրավիճակներ, հոգեկան ցնցումներ, հոգեբանական ժողովրդ (դրանով սկսեցինք մեր գրույցը), ներհոգեկան կոնֆլիկտներ, անսպասելի լուծումներ, ազդեցիկ իրավիճակներ, սեռային ինֆորմացիան իրականում եւ այլն եւ այլն: Նույնիսկ մեր ժամանակի գրականագիտության մեջ Նար-Դոսը միակողմանի է ներկայացվում: Օրինակ, վերլուծելով Սառայի կերպարը՝ գրականության լավագույն գիտնականներից մեկը՝ Արսեն Տերտրյանը, համոզված էր, որ Նար-Դոսին չի հաջողվում կանացի «լիարժեք կերպարներ» ստեղծել: Սա, անուշուհ, ավանդական (ուսուցողական) գրականագիտու-

թյան սեսակետն է: Մինչդեռ, երբ կերպարին մոտենում ենք հոգեբանական ուղղության հայտնաբերում, ապա կերպարը դառնում է լիարյուն եւ իրական: Օրինակ, Սառայի խոսքում եւ վարումը դրսևորվող արտաքին երևույթները միանգամայն բացարժեք են նրա հետքավանասիկ սթրեսային հոգեվիճակի հանգամանակով, որը հրաշալի է ներկայացրել հեղինակը: Նույնը եւ Լեոն Ծախյանի կերպարի առթիվ («Մահը»): Այստեղ էլ լուրջ ասելի ունեն հոգեբան գրականագետները: Ի դեպ, այս գործերի էկրանավորման սարքերակներում ես առկա է միակողմանիությունը: Ես շատ զարմացա, երբ բեմադրիչ Հրաչ Զեբեղյանը (որին շնորհակալ եմ համարում) մի հարցազրույցում ասաց, թե «չնայած «Սոխանված աղվակին» մեր գրականության ամենաուժեղ գործերից չէ ...»: Եթե այդպես է կարծում, ինչպե՞ս է ձեռք գարկում էկրանավորման գործին: 80-ականներին «Մահը» վերջին վեր էին ածել հեռուստաբեմադրության, որտեղ գլխավոր հերոսին դարձրել էին շնորհակալ լսողական ցնորհներով, գիտակցության խանգարումներով: Բայց չէ՞ որ Նար-Դոսի Լեոնը «հոգեբանական» կերպար է:

Այդպես նաև խոր վերլուծության կարի ունեն «Աննա Սարոյան» վիդակը, «Պայքար» վեպը:

Հետաքրքրական թեմա է նաև Նար-Դոս գրողի անձի եւ նրա կերպարների հոգեբանական առնչությունների հարցը: Եվ ոչ միայն Նար-Դոսի: Մուրացանի հոգեկան դրաման եւ դրա անդրադարձները իր ստեղծագործության մեջ նույնպես հետաքրքրական է: Օրինակ՝ խանդ ֆենոմենի փնտրությունը: Ընդհանրապես, կարծում եմ, որ նոր դարաշրջանում հայ գրականագիտության մեջ զարգացում է ապրելու հասկապես հոգեբանական ուղղությունը, որը բացահայտելու է մեր գեղարվեստական մտածողության բոլորովին նոր որակները:

Աշխարհահռչակ անգլիացի գրող Վիրջինիա Կուլին իր կյանքում ավարտեց ինֆանտադոլայն: Պատճառը հոգեկան ծանր հիվանդությունն էր, որն այն ժամանակ չէին կարողանում բուժել, այսինքն՝ չկար համադասարան դեղորայք: Բայց նա մեծ գրականություն է ստեղծել, որը շատ հետաքրքիր ունի:

Վիրջինիա Կուլինը ճանաչում էր ժամանակ առ ժամանակ սրացող մի հիվանդություն, որն այսօր մասնագետները կոչում են բիպոլյար փսիխոզ (հին անվանումն է ցիկլոֆրենիա կամ մանիակալ-դեպրեսիվ փսիխոզ): Սակայն նրա ինֆանտադոլայնը միայն հիվանդության հանգամանակով բացարժեք բավարար չէ: Նա ունեցել է խիստ զգացմունքային, հեծ խոցելի, դյուրաբեկ բնավորություն, ինչպես նաև ֆիզիկական անսարքություն հակառակ սեռի հանդեպ լինելով անզան անմոռության մեջ՝ բայց զարեցելով ինքնին կյանքից: Նրա վեպերը, էսսեները, նամակները հոգեբանական ահռելի նյութ են դարձնում: Վիրջինիա Կուլինը իր համարվում է հոգեբանական գրականության, «գիտակցության հոսի» գրական մեթոդի խոսքը դեմոստրացիա մեկը:

Այսպիսով կարո՞ղ ենք եզրակացնել, որ գրական սեփական անկանխատեսելի աշխարհ է, որ գրի ընթացքը երբեմն կախված չէ գրողից, այլ...

Այո, անուշուհ, վերջին հաշվով գեղարվեստական գրականության աշխարհը իրականությունը զուգահեռ, բայց նաև վիրտուալ, այլընտրանքային աշխարհ է, որը հաճախ ավելի ռեալ է, քան օրվա իրականությունը: Ռեալ է իր անկեղծությամբ, ներառականությամբ, մարդասիրությամբ: Այդտեղ հոգու լուրջ ցավերը չեն խլացվում, այլ ընդհակառակը, ուժեղացվում են, երբեմն մինչև կոսմոկալան աղմուկի ասիճանի: Ինչ վերաբերում է անկանխատեսելիությանը, անուշուհ, դա էլ կա: Երբեմն գրողի ստեղծագործական ինստիտյունը (ներհաստատությունը) բոլորովին նոր եւ անսպասելի լուծումներ է դրսևորում, նույնիսկ հեղինակի կամից անկախ: Մի անգամ Տոլստոյն իր աշխատանքային ղուրս է գալիս եւ արցունքով աչքերին՝ ասում. «Գիտե՞ք, հենց նոր մահացավ Աննա Կարենինան...»: Հրաշքներ են գրականության աշխարհի սիրակալները...

Օրբեյանը տնօրենի պաշտոնում վերականգնվեց, բայց...

Նաիր ՅԱՆ

Կոնսանսին Օրբեյանը Ալ. Սոթենիարյանի անվան օմեդայի եւ բալետի ազգային ակադեմիական թատրոնի սեփականության վերականգնվել է: Շուտով կլրանա մեկ տարին, ինչ մատչարան փառաբանների մեջ է: Իրեն համարվող աշխատանքից ազատվելու համար նա դաժի էր սվել մեակույթի մախկին փոխնախարար Նազենի Ղարիբյանին ու դառն Բանակնաբար, նախարարությունը կամ օմեդային թատրոնը ղեկավարելու դասական ծախսերն ու հարկադիր դատադրողի գումարը: Սակայն ԿԳՄՍ նախարարությունը բողոքարկել էր դատարանի վճիռը: Դրա դատաճառով մատչարան

ման դայանավորվածությունը չեղարկված Նազենի Ղարիբյանին ասել է Կոնսանսին Օրբեյանը:

Մեակույթի փոխնախարարի դատաճառով Կոնսանսին Օրբեյանի հետ կնքված մի շարք դայանավորներ հետաձգվել կամ չեղարկվել են, որովհետեւ մատչարան ազատվել էր սեփականության: Հովանավորներն էլ են հետ փառվել: Թատրոնը նոր ներկայացումներ, իհարկե, բեմադրել է, բայց բոլորը սեփականության ազատված, թատրոնի գեղարվեստական ղեկավար Կոնսանսին Օրբեյանի ֆինանսավորմամբ: Այդպես են բեմ հանվել «Սանոնը», «Չիդոլիանը», «Բյուրեղադարձյալ դրամա»: Որեւ ներկայացման կամ դրամատիկայի իշխանության ներկայացուցիչներից ոչ ոք չի եկել:

Հունվարին Յոյանի անվան արյունաբանական կենտրոնում բուժվող երեխաների համար բալետային խումբը «Չիդոլիանից» մի հասկած ներկայացրեց: Նախաձեռնությունը վարչապետի սիկին Աննա Հակոբյանին էր: Վասակավոր արտիստ Դուրբն Մուրադյանը սիկինը հրավիրեց հունվարի 30-ի «Դիմակահանդես» ներկայացմանը: Բայց այդ օրն էլ Աննա Հակոբյանը օմեդային թատրոն չի զնայել:

Թատրոնի սանիթը նորոգման կարիք ունի: Թ ա մ ա ն յ ա ն կ ա ն գ լ ու լ զ ա զ ո ռ ծ ը ճ ի ս ա ն ի ի ղ ֆայ ֆայ ֆայ Է, կաթում է, օդափոխության համակարգ չկա, ամռանը փորձ անել կամ ուղղակի ներկայացում դիտել հնարավոր չէ. հեղձուկ է: Պետությունը գումար չի սրամադրում ոչ միայն ներկայացումների, այլև թատրոնի կարիքների համար:

Անգեն աչքով էլ նկատելի է, որ իշխանություններն անթափույց փամառանք ունեն օմեդային թատրոնի նկատմամբ՝ ի դեմս Կոնսանսին Օրբեյանի: Վարչապետը ժամանակ առ ժամանակ կոչ է անում զբոսաշրջությունը զարգացնել, Երևանում օտարների համար գրավիչ դարձնել: Ամռանը զբոսաշրջիկներ են գալիս Երևան, բայց այդ ամիսներին օմեդային թատրոնում ներկայացում նայել ուղղակի հնարավոր չէ, որովհետեւ դահլիճում տոք է: Զբոսաշրջիկին գրավելու համար ղեկավար է դասական հարուստ խաղացանկ ունենալ՝ բալետներ ու օմեդաներ: Եթե 2016 թվականից ի վեր ղեկավարությունը ոչ մի ներկայացում չի ֆինանսավորել, ուրեմն մինչև վերջ հույսներ ղեկավար է Կոնսանսին Օրբեյանի գրողանի վրա՞ դնում:

Ի դեպ, չնայած որ նա թատրոնի սեփականության վերականգնվել է, բայցեւայնդեմ մատչարան ղեկավարում է գտնվում: Օգոստոսի 3-ին նա աշխատանքային դայանավորը լրանում է: Օրբեյանը միամիտ չէ, ու շատ լավ կանխատեսում է, որ թեև դատարանով վերականգնվեցին իր իրավունքները, բայց մեծ է հավանականությունը, որ աշխատանքային դայանավորին իր հետ միգրացիա չեղարկեցին: Եթե չկան երաշխիքներ, ուրեմն նոր ներկայացումներ, երկարաժամկետ ծրագրեր, համագործակցություններ ակնկալվել էլ դժվար է: Ի վերջո, օգոստոսի 3-ը յոթ սարերի հետեւում չէ:

րոն սղասեց եւս երկու ամիս, եւ օրերս դարձավ դատարանը նախարարության բողոքարկման հայտը մեծել է: Այնպես որ, իշխանություններն ուզեն-չուզեն Կոնսանսին Օրբեյանի՝ թատրոնի սեփականության վերականգնվել է, Օրբեյանն էլ ժապավեններ է ստեղծագործական ծրագրերն իրականացնել: Արմեն Տիգրանյանի «Անուշ» օմեդան ուզում է վերաբեմադրել նորովի, որտեղից այն ներկայացվի ԱՄՆ-ում: Մտադիր է Վաչե Ծարաֆյանի «Հին ասվածներ» օմեդան բեմադրել: Բայց մատչարան անորոշության մեջ է: ԿԳՄՍ նախարարությունը ոչ մի դիրքորոշում ցույց չի տալիս, դարձ չէ՝ ինչ վերաբերումն ունի թատրոնի նկատմամբ:

2016 թվականից օմեդային թատրոնի որեւ ներկայացում ղեկավար ֆինանսավորում չի ստացել: Վերջինը «Դիմակահանդես» բալետն է եղել, այն էլ Կոնսանսին Օրբեյանի նյութական աջակցությանը դիմելու կարիք, այնուամենայնիվ, եղել է:

Մատչարան դատարան է, որ իշխանության վերականգնվելուց առաջ Դուրբայ ու Զուլպեյթ՝ հյուրախաղերի մեկնելու ճանապարհածախսը ղեկավար է ղեկավարությունը հոգար. դայանավորվածությունն արդեն ձեռք էր բերվել: Սակայն մեակույթի ոլորտի հեղափոխական դատարանայինները հրաժարվել են գումար սրամադրել: Օրբեյանը սիկուված է եղել ճանապարհավոր սեփական գրողանից հալ: «Դու կին եմ, ցանկացած ժամանակ կարող եմ Ձեր ազգանունը փոխել, իսկ ես ազգանունս փոխել չեմ կարող, ես Օրբեյան եմ, Օրբեյան էլ կմնամ. իմ ստորագրությունն անփոփոխ է: Զուլպեյթ ու Դուրբայ հյուրախաղերի մեկնելու դայանավորի սակ արդեն ստորագրել են՝ Օրբեյան», - ֆինանսավոր

ԴՐԵՉԴԵՆՅԱՆ ՆՎՐԹՎՆԿԿ

Օտերային երգչուհի Ռուզան Մանթաշյանին հայաստանյայտյան թիրախ դարձրած ադրբեջանցի սենոր Յուսիֆ Էյվազովի «դինդ» թիկունքը ջարդվեց: Դրեզդենի Semper Opera Ball-ի՝ այս օրվա բացման արարողությանը հասկալից հայերս անհամբերությամբ էին ստասում: Ռուզան Մանթաշյանը երգեց Չայկովսկու «Եվգենի Օնեգինից» Տասյանայի դերերգը, մինչդեռ ընդամենը մեկ ամիս առաջ նրա ելույթը կասկածի տակ էր: Կասկածի տակ էր միայն այն դասաճառով, որ Էյվազովը հրաժարվել էր նրա հետ երգել, որովհետև երգչուհին հայ է, ավելին՝ հայաստանցի էր, թե իբր Դրեզդենի օտերան Ռուզան Մանթաշյանի հետ դայմանագիր չի կնքել: Այսինքն՝ Էյվազովը ոչ միայն իր, այլև մի ամբողջ թատերախումբ էր հայաստանում արել, ու որ զարմանալի է՝ Semper Opera Ball-ի գեղարվեստական ղեկավարը մասշտաբներ էր նրան:

Ով էր սոս, ով ճիշտ՝ աղացուցվեց փերվարի 7-ի համերգին, երբ Ռուզան Մանթաշյանը ձայնի և ճեփի ամբողջ շնորհությամբ բեմ դուրս եկավ ու փայլուն ելույթ ունեցավ: Իսկ անցած մեկ ամսվա ընթացքում ինչքան ջրեր հոսեցին, ինչ տայաբար մղվեց՝ հանուն արդարության հաղթանակի, հանուն Ռուզան Մանթաշյանի ելույթի:

Էյվազովի հայաստանյայտյան առաջին արձագանքած ու բողոքի ձայն բարձրացրած ՀՀ ժողովրդական արտիստի Հասմիկ Պառլայանի դայաբար հաջողությամբ դասվեց: Երգչուհին հետևողական եղավ. նրան միացան երաժշտական աշխարհի ներկայացուցիչներն ու այլ ճանաչված դերեր: Միաժամանակ տայաբար արդյունք սվեց: Semper Opera Ball-ի դեկլարությունը ներողություն խնդրեց Ռուզան Մանթաշյանից ու վերականգնեց նրա ելույթի իրավունքը: Իր դայաբարի ղոտուները, բնական է, որ առաջինը վայելեց հենց Հասմիկ Պառլայանը:

«Ես 30 տարուց ավելի Եվրոպայում եմ ադրում, քաջատեղյակ եմ անդրկուլիսյան տարատեսակ անցուդարձերին: Եթե արդար ես, կարող ես հուսալ, որ արդարությունը կհաղթի: Ռուզան Մանթաշյանի ելույթը ամբողջ դարահանդեսի ամենահաջողված կատարումը կարելի է համարել. թե՛ ձայնը, թե՛ հագուստն ու զարդերը, անտարակույս, տարբերվում էին մյուսներից»,- Ռուզան Մանթաշյանի ելույթից հետո ասել է Հասմիկ Պառլայանը: Մինչ այս սենսացիոն դիմվածը՝ նա չի ճանաչել Ռուզանին, նրա կենդանի կատարումները լսած չի եղել, բայց երեւոյթն իմնին անթույլատրելի ու դատարարելի է եղել, ու երգչուհին վճռել է չեղել: Ի վերջո, նախադեղերը փչ չեն եղել:

«Միշտ չէ, որ ուժը եւ փողը որոշիչ կարող են լինել: Անթույլատրելի էր, որ մենք հերթական անգամ դարձանք եւ գլխահակ հեռանալիմք սատարեզը թողնելով իրենք իրենց «ամենակարող» հռչակած ամբարտապաններին: ...Նույնը կատարվեց Հենրիխ Մխիթարյանի եւ մեր շախմատիստուհու հետ, երբ թույլ չսվեցին նրանց Բաբու մեկնել: Եթե ժամանակին բողոքի ձայն բարձրացվեր, հնարավոր էր եւ հասնել այդ մրցաշարերի չեղարկմանը: Պես է փողակիրը կերտով տայաբար, ու, ինչդեռ տեսանք, Ռուզան Մանթաշյանի հանդեպ անարդար վարվողներն իրենց սխալն ընդունեցին: Սեն մեր արարով մունիսկ նրանց դեմքը փրկեցին»,- հաղթանակն այստեղ գնահատեց Հասմիկ Պառլայանը:

Եվրոպական ու դրեզդենյան երաժշտական հանրությունը, համերգի մասնակիցներն ու անգամ Յուսիֆ Էյվազովն իրենց այնպես են տպաել, կարծես ոչինչ չի եղել: Նման դրսեւորումը Եվրոպային բնորոշ է: Կրակի վրա յուղ չեն լցնում, անցածն անցած է: Բնական է, նորից փորկրել եղածը չի կարելի. դա կվնասի նախ եւ առաջ մեր երգչուհուն: Կարելու՞ իրենց անդաժեղի ու ամենակարող կարծողներն այսուհետև կիմանան, որ բիւր, անօրինական ու խտրական փայլերի տատասխանը կարող է լինել կիրթ, ծանրակեղ ու շատ դիտուկ:

ՆԱԻՐ ՅԱՆ

Ալան Հովհաննեսը՝ նորովի

Ճանաչված դաճակահար Շահան Արծունին նոր այլոն է թողարկել նվիրված կոմպոզիտոր Ալան Հովհաննեսի (Չամբաբյան) դաճանանուրային ստեղծագործություններին, սեղեկացնում է **Արա Առաքելյանը** «Միրո-Սփեթեթերի» էջերում:

Ճային գործիքների համար է գրված եւ գովերգում է Վահագնի առաստիակական փառությունը: Հաջորդը «Ենովն» է, որ հեղինակը նվիրել է Վանից իր վրա մեծ ազդեցություն գործած ժողովրդական երգերի կատարող, նկարիչ եւ փանդակագործ Երան:

Սոմերվիլում (Մասաչուսեթս) ծնված ամերիկահայ կոմպոզիտոր ստեղծագործական բեղուն գործունեություն է ծավալել, ստեղծելով ինչդեռ հայկական հոգեւոր երգերի ժողովածուներ, այնպես էլ արեւելի դասական երաժշտության (ինդիական, ճապոնական, չինական, կորեական, եայլն) վրա հիմնված սիմֆոնիկ եւ կամերային երկեր: Նա փորձել է բացահայտել երաժշտության անսահմանության, տարածության սրբազան ընթացքը: Ամերիկացի կոմպոզիտոր եւ երաժշտագետ **Վիրջիլ Թոմսոնը** ժամանակին «Հերալդ Տրիբյունը» թերթում նրա մասին գրել է. «Նրա ստեղծագործություններից յուրաքանչյուրը ձեռագործ աշխատանքներ են, մի փոքր հիմնաստեղծող, բայց արտահայտչամիջոցներով գերազանցապես հանդիսավոր, խորհրդապատկան, առավելապես մաքուր եւ հոգեւոր»:

Արծունին Ալան Հովհաննեսի հետ

Արծունին այս այլոնում ընդգրկել է Հովհաննեսի հազվագեղ լաված կամ կատարված դաճանանուրային մենակատարային ստեղծագործությունները, որոնք ձեռագիր վիճակում են եղել եւ երբեք չեն հրատարակվել: Նրանք լույս են սփռում կոմպոզիտորի առաստիակային ճաշակի, բնության եւ հավաստի հանդեպ ունեցած նրա անթափանց կարոքի վրա: Այլոնի առաջին երկը վերագրված է «Աղբյուրում Վահագնին», որը դաճանանուրի եւ հարվա-

նով Տեր-Հակոբյանին: Մյուսների թվում են «Վանա լճի սոնատը», «Հաղոթա», «Ճանապարհորդություն դեպի լուսաբաց», «Սյուիտա հիմնված հունական մեղեդու վրա», «Լայելգար» եւ «Կախարդական սրինգը» հորինումները: Արծունին վարդեստեղծել է կատարել ընտրությունը եւ ունկնդիրներին ներկայացրել բազմաձևորի երաժշտի եզակի ստեղծագործությունները: «Հովհաննեսի արվեստը դարձ է ու ջիւնը, բայց ոչ դարձումակ ու մակերեսային: Դա եզակի է, առանձնահատուկ, բայց նաեւ ունիվերսալ, համամարդկային, առնիմոն է եւ տեսական», գրել է Արծունին այլոնի թողարկման առթիվ: **Ն.Ս.**

Եւ չորս հատոր «Չահակիր» շաբաթաթերթի մատենաշարից

2020-ը նոր է սկսվել, իսկ Համացանցում արդէն մասշեղի են եւ ընթերցողի սեղանին են դրուել Կահիրէի «Չահակիր» շաբաթաթերթի մասենաճարի չորս յաջորդական Յաւելուածները:

հրատարակած յողուածները, գրախօսականները, փնտախօսականները, հրատարակումները, բնագրերը, թարգմանութիւնները եւ ելոյթները, ինչդեռ նաեւ անաւարտ մնացած անժող ուսումնասիրութիւնները:

Առաջին երեք բովանդակում են եգիպտահայ բանաստ Տիգրան Գեորգեանի (1936-2019) տղազիր ու անժող գործերը (հատորներ LU, LP, LQ): Ա. հատորը բովանդակում է Կահիրէի «Արեւ» օրաթերթում եւ «Տեղեկատու» տարբերաթերթում հրատարակուած ուսումնասիրութիւնները, երկու գրերը եւ մէկ անժող ուսումնասիրութիւնը, ընդգրկելով հետաքրքրութիւնների լայն ծիր՝ միջնադար, հայկական էղոս, Մխիթարեաններ, եգիպտահայ եւ հայ տղազիր ու ձեռագիր լրագրութիւն, ՀԲԸՄ-ի տղատանկան ակնարկ, Արփիար Արփիարեան, խորհրդահայ գրականութիւն եւ այլն: Բ. հատորը բովանդակում է «Արեւի» մէջ հրատարակուած երեք մասենագիտութիւնները՝ «Հայ մանուկը Գահիրէի մէջ», «Ճամանակագրութիւն եգիպտոսի հայ լրագրութեան 1865-1966» եւ «Հայ գրականութիւնը օտար լեզուներով (առաջին մաս)»: Իսկ Գ. հատորը բովանդակում է տարբեր տարբերականներում Գեորգեանի

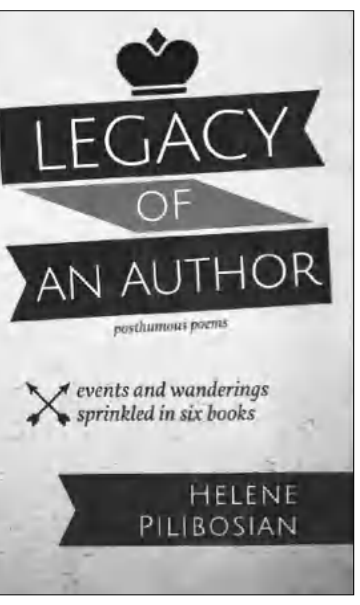
Յատուածն ԼԴ-ն Մասիս Պետտետանի «Կենսագրութիւն Աղաի Պետտետանի եւ փնական տղատնութիւն Չէթունի 1895ի տղատանկան մեծ տղատանկութեան», եգիպտահայ մտաւորական Մասիս Պետտետանի անժող ծաւալում ձեռագիրն է, նուիրում իր hor՝ Չէթունի հերոս Աղաի կենանի ու գործունեութեանը:

Հատորները, ինչդեռ միշտ, հրատարակութեան է տղատանկան եգիպտահայ երախտաւոր մտաւորական Հայկ Աւագեանը (վերջինը՝ Տիգրան Գեորգեանի հետ):

Հատորներն առցանց կարելի է կարդալ հետեւեալ յղումներով՝ <https://archive.org/details/tchahagirsupplementno.31> <https://archive.org/details/tchahagirsupplementno.32> <https://archive.org/details/tchahagirsupplementno.33> <https://archive.org/details/tchahagirsupplementno.34>

Ա. Բ.

Հելեն Փիլիպոսյանի բանաստեղծությունների հետմահու հրատարակությունը

Հելեն Փիլիպոսյանի (1933-2015) նախկինում չհրատարակված բանաստեղծությունները վերջերս լույս են ընծայվել Ուոթերթունի «Օհան որես» հրատարակչատան կողմից «Հեղինակի ժառանգությունը: Իրադարձություններ եւ թափառումներ վեց ժողովածուներում» խորագրով: Համակարգողն է Հելենի ամուսինը՝ **Հակոբ Սարգսյանը**, որ նաեւ որոշ բացատրական նոթեր է ավելացրել եւ բացահայտել թափուկ մտքեր:

Հելեն Ռոզ Փիլիպոսյանի իսկական անունը Հասմիկ Վարդուհի Փիլիպոսյան է: Ավարել է

Հարվարդի համալսարանը 1960-ին: Ամուսնացել է Հ. Սարգսյանի հետ եւ կյանքը նվիրել գրականությանը, ճանապարհորդություններին եւ հրատարակչական գործունեությանը: Նախկինում աշխատել է Հարվարդի համալսարանի «Widener» գրադարանում, ապա ստանձնել է «Արմինյն Միրո-Սփեթեթեր» թերթի խմբագրի տատեսնը: Նրա բանաստեղծությունները տղագրվել են բազմաթիվ գրական ինչդեռ օրինակ «North American Review» եւ «Weber» հանդեսներում, եւ արժանացել «Writer's Digest-ի» եւ այլ տարբերականների մրցանակների: Հիմնել է «Օհան որես» հրատարակչությունը: Նրա գրություններն այժմ գտնվում են Հարվարդի համալսարանի բարձրագույն ուսումնասիրությունների Ռադկլիֆ ինստիտուտի (ֆակուլտետի) գրադարանում:

Ն.Ս.